

**A fogyasztási hitelezés tendenciái, kapcsolódó kockázatok és azok kezelése
a magyarországi hitelintézetek és pénzügyi vállalkozások gyakorlatában**

Készítette: Czinege Éva
Dávid Zsuzsanna
Szalay György

Budapest, 2004. december

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés.....	3
II.	A háztartási szektor hitelezésének alakulása	3
II.1.	Kihelyezések alakulása	3
II.2.	A fogyasztási hitelpiac főbb termékei és az egyes részpiacok jellemzői.....	6
II.3.	A fogyasztási hitelezés jövedelmezősége	8
II.3.1.	Banki fogyasztási hitelek árazása és jövedelmezősége.....	8
II.3.2.	Gépjármű hitelek árazása és jövedelmezősége.....	10
II.3.3.	Deviza hitelek árazása.....	10
III.	Kockázatok a fogyasztási hitelezésben	11
III.1.	A fogyasztási hitelportfólió minősége	11
III.1.1.	A hitelportfólió egyéb jellemzői	13
III.1.2.	A hitelek megtérülését veszélyeztető tényezők	15
III.1.3.	A fogyasztási hitelportfólió minőségének várható alakulása	19
III.2.	Piaci kockázatok és likviditási kockázat.....	19
III.3.	Működési kockázatok	21
IV.	Összefoglalás.....	21
Függelék:	A fogyasztási hitelezés gyakorlata.....	23
I.	A fogyasztási hitelezés gyakorlatához kapcsolódó bankokkal szembeni elvárások	23
II.	A banki belső szabályozási háttér fejlettsége	24
III.	A hitelezési folyamat szervezeti háttere.....	25
IV.	Hitelezési politika	26
V.	Árazási politika	28
VI.	Marketing stratégia, értékesítési csatornák.....	28
VII.	Előzetes hitelbírálat	29
VIII.	Fedezetértékelés	30
IX.	Hitelkérelmek elbírálása	31
X.	Hítelfolyósítás.....	33
XI.	Kockázatkezelés	34
Irodalomjegyzék		38
Ábrák és táblázatok jegyzéke		40

I. Bevezetés

A háztartási szektor részére kihelyezett hitelállomány elmúlt években tapasztalható dinamikus bővülése indokoltá tette a háztartási szektorhoz kapcsolódó bankrendszeri kockázatok áttekintését. A Magyar Nemzeti Bank 2003-ban a lakásfinanszírozással összefüggő kockázatokról készített átfogó elemzést¹. Jelen tanulmány célja a magyar bankrendszer fogyasztási hitelezésből eredő *hitelezési, piaci, likviditási és működési* kockázatainak bemutatása.

A bankok fogyasztási hitelezési gyakorlatára és a kockázatkezelési eljárásokra vonatkozó információkat kérdőíves felmérés és ehhez kapcsolódó eseti adatszolgáltatás útján szereztük be. A tanulmány elkészítéséhez 14 banktól kértünk információkat, melyek 2004. szeptember végén a teljes banki fogyasztási hitelállomány 93,5%-át fedték le, megfelelően reprezentálva a vizsgált részt piacot.

II. A háztartási szektor hitelezésének alakulása

II.1. Kihelyezések alakulása

A hitelintézeti rendszer² és a pénzügyi vállalkozások háztartásokkal szembeni összesített követelésállományában az elmúlt években dinamikus növekedés volt megfigyelhető, a 2000. év végétől 2004. szeptemberéig tartó időszakban a kihelyezések volumene csaknem ötszörösére emelkedett.

1. Táblázat: A hitelintézeti rendszer és pénzügyi vállalkozások háztartási kihelyezéseinek alakulása

Mrd Ft	2000.12.	2001.12.	2002.12.	2003.12.	2004.09.
Bankrendszer összesen	462,0	700,5	1190,8	2000,3	2439,7
- lakáscélú	149,5	263,3	695,1	1393,7	1688,0
- fogyasztási és egyéb	312,5	437,2	495,7	606,6	751,8
<i>Részesevés a háztartási kihelyezésekből</i>	<i>63,8%</i>	<i>68,1%</i>	<i>70,2%</i>	<i>70,2%</i>	<i>69,2%</i>
Szövetkezetek	132,2	168,6	212,7	282,7	332,6
- lakáscélú	38,5	61,0	83,1	114,8	131,3
- fogyasztási és egyéb	93,7	107,6	129,6	167,9	201,2
<i>Részesevés a háztartási kihelyezésekből</i>	<i>18,3%</i>	<i>16,4%</i>	<i>12,5%</i>	<i>9,9%</i>	<i>9,4%</i>
Pénzügyi vállalkozások*	130,0	160,0	294,0	568,0	753,0
- banki háttérű	75,0	100,0	229,0	492,0	583,0
- nem banki háttérű**	55,0	60,0	65,0	76,0	170,0
<i>Részesevés a háztartási kihelyezésekből</i>	<i>18,0%</i>	<i>15,5%</i>	<i>17,3%</i>	<i>19,9%</i>	<i>21,4%</i>
Háztartásokkal szembeni követelések	724,2	1029,1	1697,5	2851,0	3525,3

Forrás: Hitelintézetek és pénzügyi vállalkozások MNB és PSZÁF adatszolgáltatása

** A 2000-2001. évi adatok becslésen alapulnak*

** A 2004. évi állománynövekedés részben a banki háttérű vállalkozásokból történő átsorolás eredménye*

A hitelintézeti rendszeren belül súlyuknál fogva döntően a bankrendszeri kihelyezések határozzák meg a fogyasztási hitelállomány termékösszetételét. A háztartási szektor finanszírozásában az elmúlt évek során fokozatosan csökkenő részarányt képviselő *takarékszövetkezeti szektor* háztartási hitelportfóliójának felét teszik ki a nem lakáscélú hitelek, melyen belül a legnagyobb hányadot

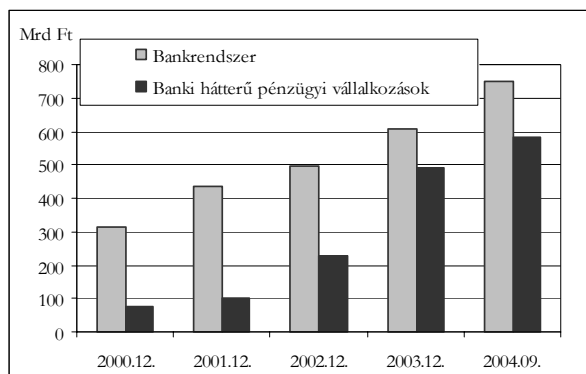
¹ Szalay György-Tóth Gyula: A lakásfinanszírozás gyakorlata, kapcsolódó kockázatok és azok kezelése a magyar bankrendszerben (Jelentés a pénzügyi stabilitásról, 2003. december)

² Hitelintézeti rendszer alatt a bankrendszer és a takarékszövetkezeti szektor összességét értjük.

(44%³) a személyi hitelek képviselik. Mivel a nagymértékben diverzifikált takarékszövetkezeti portfólió a hitelintézeti rendszer stabilitása szempontjából nem jelent releváns kockázati kitettséget, a tanulmányban a 183 takarékszövetkezet sokszínű kockázatkezelési gyakorlatával nem foglalkozunk.

A bankok által kínált fogyasztási hiteltermékek közül a tanulmány a *személyi-, áru-, folyószámla és kártyahitelek*re, valamint a *szabad felhasználású jelzáloghitelek*re fókuszál.⁴ Mindezek mellett a háztartások finanszírozásában fokozatosan növekvő szerephez jutó pénzügyi vállalkozásokon belül a banki háttérű pénzügyi vállalkozások⁵ *gépjármű hiteleivel* foglalkozunk. Ennek oka egyrészt, hogy a pénzügyi vállalkozások⁶ szinte kizárólag anyabanki forrásokat helyeznek ki a háztartások felé, emiatt a háztartási gépjármű hitelek végső soron banki fogyasztási hitelterméknek is tekinthetők. Mindemellett a háztartási gépjármű hitelkihelyezés nagyságrendje és a hozzá kapcsolódó hitelezési kockázatok mértéke is indokolja a banki háttérű pénzügyi vállalkozások gépjármű finanszírozásának a vizsgálatba történő bevonását.

1. ábra: A bankrendszer és pénzügyi vállalkozásaik fogyasztási hiteleinek alakulása

A 90-es évek első felében a háztartásokkal szembeni követelésállomány döntő részét a fogyasztási hitelek adták, mivel a relatíve magas piaci kamatszint, az állami támogatási rendszer hiánya, a bankok szűkös termékínálata, valamint az ingatlan nyilvántartási rendszer működésének hiányosságai következtében a lakáshitelek a háztartások döntő részére nem voltak elérhetőek. A háztartásokkal szembeni hitelállomány túlnyomó részét a magasnak tekinthető piaci kamatszint mellett folyósított személyi hitelek tették ki, melyek népszerűsége és hitelállományon belüli aránya folyamatosan emelkedett. Az állami lakástámogatási rendszer bevezetését követő időszakban a háztartási hitelállomány bővülésének dinamikáját a lakáshitelek növekedése határozta meg. Annak ellenére, hogy a lakáshitel kereslet robbanásszerű emelkedése a fogyasztási hitelek háztartási hitelállományon belüli súlyának visszaesését eredményezte, a fogyasztási hitelkonstrukciók iránti kereslet, ezzel párhuzamosan pedig a kihelyezések állományának bővülése is folyamatos volt.

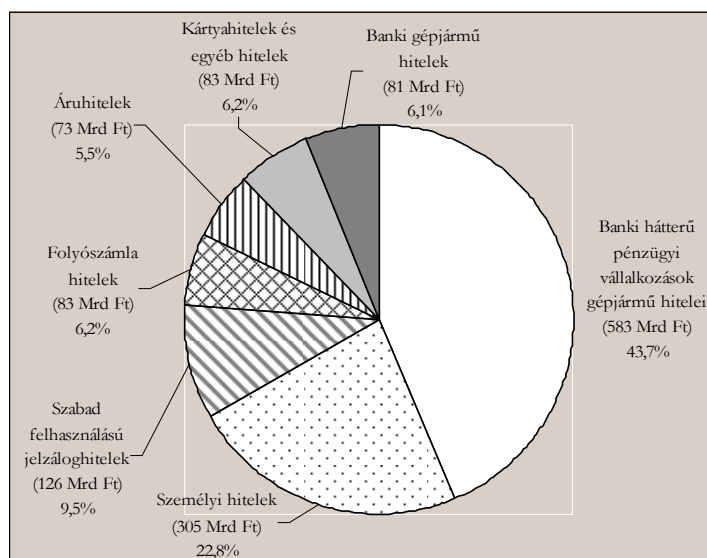
³ 2004. szeptemberi adat

⁴ Az ugyancsak a fogyasztási hitelek közé sorolható lombardhitelekkel, valamint a bankok által a háztartási szektor részére nyújtott egyéb speciális konstrukciókkal (betét vagy értékpapír fedezett mellett nyújtott hitelek, orvosi, patikahitelek) a fogyasztási hitelállományon belüli alacsony részarányuk miatt kiemelten nem foglalkozunk.

⁵ Banki háttérűnek tekintünk egy pénzügyi vállalkozást, ha az egy hitelintézetnek vagy annak anyabankjának közvetlenül vagy közvetetten a tulajdonában van, illetve meghatározó irányítása alatt áll. A 2004. június végén működő több mint 100 nem banki háttérű pénzügyi vállalkozás sokrétű tevékenységi körük és tulajdonosi háttérük miatt nem képez elemzési szempontból homogén szegmenst és részletes elemzése jelen tanulmánynak nem célja.

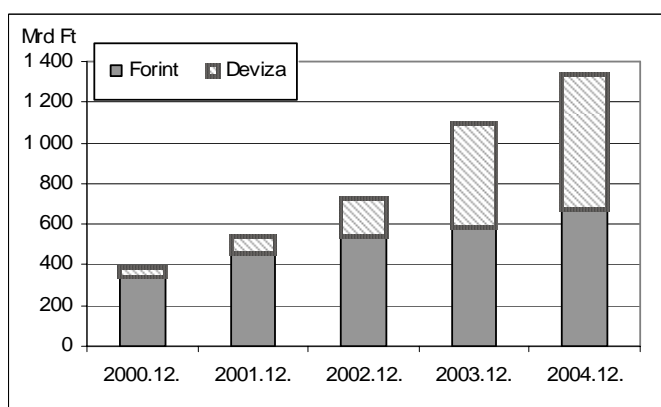
⁶ A tanulmány további részében a pénzügyi vállalkozások alatt a banki háttérű pénzügyi vállalkozásokat értjük.

2. ábra: A bankrendszer és pénzügyi vállalkozásaik fogyasztási hitelportfoliójának termékösszetétele (2004.09.)

A fogyasztási hitelek két vezérterméke a gépjármű- és a személyi hitel, melyek fogyasztási hitelezésen belüli együttes részesedése 970 Mrd Ft-ot megközelítő állomány mellett 2004. szeptember végén meghaladta a 70%-ot, így döntően ezen termékekkel kapcsolatos kockázatok határozzák meg a fogyasztási hitelezési tevékenység kockázati kitettségének mértékét. A deviza alapon kihelyezett fogyasztási hitelek aránya a gépjárműhitelek esetében a legmagasabb, a devizahitelek elmúlt két évben megfigyelhető folyamatosan bővülő részaránya mellett. A gépjármű hitelek mellett szabad felhasználású jelzáloghiteleket és személyi kölcsönöket nyújtanak még deviza alapon, bár ezen konstrukciók a teljes fogyasztási hitelállományon belül még nem képviselnek meghatározó mértéket.⁷ Az egyéb vizsgált fogyasztási hiteltermékek esetében (áruhitel, folyószámlahitel, kártyahitel) nem jellemző a deviza alapon történő folyósítás.

3. ábra: A bankrendszer és pénzügyi vállalkozásaik fogyasztási hitelportfoliójának denominációs összetétele⁸

⁷ Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy a 2004. I-III. negyedévében folyósított személyi hitelek 50%-a, a szabad felhasználású jelzáloghitelek pedig csaknem teljes egésze deviza alapon került kihelyezésre.

⁸ A tanulmány készítésekor a pénzügyi vállalkozások kihelyezéseinek 2004. szeptember végi denominációs összetételére vonatkozóan információ még nem állt rendelkezésre.

II.2. A fogyasztási hitelpiac főbb termékei és az egyes részpiacok jellemzői

A bankok termékkínálatában lévő, a tanulmány által részletesen is vizsgált fogyasztási hiteltermékek főbb jellemzőit az alábbi táblázatban foglaljuk össze.

2. Táblázat: A vizsgált fogyasztási hiteltípusok főbb jellemzői 2004. szeptemberében

Hiteltípus	Hitelösszeg/ hitelkeret (ezer Ft)	Futamidő	THM*** %	Biztosíték	Hitelcél	Egyéb
Gépjárműhitel*	500-25.000	12-72 hónap	6,0-14,0 (deviza) 18,5-24,0 (forint)	finanszírozott gépjármű	gépjármű vásárlás	saját erő szükséges
Személyi hitel*	100-5.000	12-72 hónap	15,0-37,4 (deviza) 21,6-44,9 (forint)	adós jövedelme	nincs	hitelfedezeti életbiztosítás megkötése előfeltétel, vagy kiegészítő szolgáltatás
Szabad felh. jelzáloghitel*	1.000-40.000	6 hónap - 20 év	7,1-13,4 (deviza) 20,8-35,7 (forint)	ingatlan, adós jövedelme	nincs	a felvehető hitel maximuma a fedezetül szolgáló ingatlan hitelbiztosítéki értéke alapján kerül meghatározásra
Áruhitel**	20-1.000	6-48 hónap	33,19-56,8	adós jövedelme	áruvásárlás	saját erő szükséges
Hitelkártya**	50-1.000	12-36 hónap (a hitelkártya érvényességi ideje)	15,38-44,93	adós jövedelme	nincs	kamatmentes periódus: 40- 51 nap, min. havi törlesztő részlet: felhasznált hitel 5- 18%-a
Folyószámla hitel**	20-500 (havi rendszeres átutalás 100- 200%-a)	12 hónap	22,93-38,18	a folyószámlára átutalt jövedelem	nincs	rendszeres havi jövedelemátutalás szükséges

* forint és deviza (EUR, CHF) alapú konstrukció

** forint alapú konstrukció

*** A THM az ügyleti kamat mértékén felül – hiteltípustól függően - a kezelési költség, szerződéskötési díj, adminisztrációs díj, rendelkezésre tartási díj, valamint esetenként a hitelbiztosítási díj költségét tartalmazza. A szerepeltetett értéksávok a bankok nyilvános ajánlatait mutatják. A felső sávhatárhoz közeli THM értékek a rövid futamidőre felvett alacsonyabb hitelösszegek esetén alakulnak ki, mivel a kapcsolódó fix költségek ezen esetekben emelik meg leginkább a fizetendő hitel díját.

A fogyasztási hiteltermékek közül a *gépjármű hitelek* képviselik a legnagyobb nagyságrendet. A gépjármű hitelek részpiaca a többi fogyasztási hiteltermékéhez képest „érettebb” stádiumban van, mivel a gépjármű hitelek dinamikus növekedése évekkel ezelőtt megkezdődött. 2000-2001-ben már a bővülés ütemének felgyorsulása volt megfigyelhető, megelőzve a lakáshitelezés 2002-től kezdődő növekedését. Az állomány emelkedése elsősorban a deviza alapú hitelekhez köthető, melyek részaránya a teljes háztartási gépjármű hitelállományon belül 2004-re meghaladta a 80-90%-ot⁹, és az új folyósítások szinte kizárólag deviza alapon történnek. A bővülés alapját egyrészt a többi fogyasztási célú hitelterméknél kedvezőbb kondíciójú konstrukciók megjelenése, másrészt a háztartások reáljövedelmében elindult növekedési folyamat, valamint eladósodottsági hajlandóságuk emelkedése teremtette meg. A gépjármű hitelek látványos bővülése a verseny élesebbé válásával párhuzamosan valósult meg, ami a hitelezési standardok folyamatos

⁹ Becslés alapján, pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre.

lazulásához (magasabb kockázati szintet képviselő konstrukciók bevezetése¹⁰, gyengébb fizetőképességű ügyfelek hitelezése, díleri jutalék mértékének növekedése, a deviza alapú hitelek térnyerése) vezetett. Az üzletág problémáira utaló jelek már 2003-ban megjelentek a portfólió minőségének romlásában és a finanszírozási szerződések felmondása miatt visszavett gépjárművek számának emelkedésében. A hitelkihelyezések növekedésének üteme 2004-ben visszaesett az előző évek dinamikájához képest, melynek oka egyrészt az volt, hogy az év első felében az EU csatlakozásnak és a regisztrációs díj bevezetésének az autók ára gyakorolt hatása miatti bizonytalanságok késleltették az autóvásárlók döntéseit, másrészt a háztartások reáljövedelmének változásai a kereslet csökkenésének irányába hatottak.

A fogyasztási hitelállományon belül a gépjármű hitelek után a *személyi hitelek* részaránya a legmagasabb. A kihelyezések túlnyomó része forint alapú konstrukció, a devizahitelek részaránya 20% körül mozog. A személyi hitelek az olcsó ingatlanhitelek megjelenése, illetve a kedvező devizaalapú autós hitelek elterjedése következtében az ügyfelek döntően áruvásárlásra veszik igénybe, amit az is mutat, hogy a bankok hirdetési kampányaikban kamat helyett a havi törlesztő részlet mértékét emelik ki. A jövőbeni tendenciákat illetően a piaci szereplők várakozásai szerint a hagyományos, forint alapú személyi kölcsönök alternatíváját jelenthetik az alacsonyabb hitelköltség mellett felvehető, egyre több bank kínálatában megjelenő deviza alapú¹¹, előzetes jövedelemvizsgálat nélkül felvehető szabad felhasználású jelzáloghitelek.

A fogyasztási hiteltermékek speciális ágát képviselik a *szabad felhasználású jelzáloghitelek*, amelyek a háztartási szektor finanszírozásában csak az utóbbi időben terjedt el. A többi fogyasztási hiteltermékhez képest a konstrukció előnyét a kedvezőbb árazási kondíciói jelentik, valamint az, hogy olyan – ingatlanfedezetet felmutatni képes – ügyfélszegmens részére is elérhető, akik jövedelmi helyzetük alapján jelentősebb volumenű fedezetlen hitel felvételére nem számíthatnának. Igénybe vételének legnagyobb veszélye az az egzisztenciális kockázat, ami a hitel nemteljesítése esetén a jellemzően lakáscélból használt ingatlan kényszerértékesítéséből fakad.

Az *áruhitelezésben* leginkább aktív bankok az előző évben hitelállományuk számottevő, 37%-ot meghaladó bővítésére voltak képesek, melynek háttérében részben a 2002-2003. évi lakáshitel-boom következtében generálódó jelentős kereslet húzódott meg. 2004. eddig eltelt időszakában ugyanakkor a piaci szereplők a kereslet visszaeséséről számoltak be, melynek háttérében a lakástámogatási rendelet szigorításának áthúzódó hatásán túlmenően a reálkeresetek növekedési ütemének visszaesése állhat. Emellett az áruhitel piacra belépő új szereplők a kereskedők részére kínált vonzó jutalék ajánlatokkal próbálnak piacot építeni, ezt azonban végső soron az ügyfelek fizetik meg, akik az elmúlt évekre folyamatosan jellemző 30% körüli teljes hiteldíj mutatóval rendelkező konstrukciókat egyre kevésbé fogadják el. A klasszikus áruhitel konstrukciók további térnyerését emellett a hitelkártyával, valamint a debit kártyákhoz kapcsolódó folyószámlahitel igénybevételével történő vásárlások fokozatos előtérbe kerülése is negatívan befolyásolja, mivel ezek jóval kedvezőbb árazású finanszírozási alternatívát jelentenek az áruhitelekkel szemben. Ezt a hatást részben ellensúlyozhatja a termékkínálat fokozatos elmozdulása a szolgáltatás-finanszírozás irányába, ami újabb, és az eddigieknél rugalmasabb termékek (utazási hitelek) bevezetését jelenti.

A *hitelkártya* üzletág Magyarországon jelenleg még fejlődésének korai stádiumában van, az üzletágban rejlő fejlődési potenciál igen jelentős. Paradox módon a termék szélesebb körben való elterjedését éppen legnagyobb előnye, a 30-45 napos tehermentes törlesztés lehetősége akadályozza. Ennek háttérében az ügyfelek bizalmatlansága húzódik meg, mivel piaci felmérések

¹⁰ Ilyen konstrukció például az önrész nélküli finanszírozás, vagy a roncsautók beszámítása önrészként. A portfólióban bekövetkező romlás a roncsautó finanszírozás bevezetését és elterjedését követően ráirányította a finanszírozók figyelmét a túlzott kockázatvállalás következményeire, így 2004-ben már mutatnak jelek arra, hogy a roncsautó finanszírozás terén bizonyos mértékű visszarendeződés indult el.

¹¹ Az utóbbi időben ugyanakkor a deviza alapú hitelek THM mutatóinak a forint alapú hitelekéhez való közeledése figyelhető meg (ld. részletesen III.3.3 Deviza hitelek árazása).

tanúsága szerint az ügyfelek jelentős része nem hiszi el, hogy valóban kamatmentesen használhatja a bank pénzét, és a bonyolult konstrukció mögött tájékoztatatlanságuk kihasználását vélelmezik. Ezt bizonyítja az a piaci tapasztalat is, miszerint a jellegében hasonló bevásárló kártya termékek ugyanakkor jelentős népszerűségnek örvendenek, melyek jóval egyszerűbb igénylési feltételek mellett hozzáférhetőek. A klasszikus, kamatmentes periódust is kínáló hitelkártyákból folyamatos emelkedés mellett 2004. félévkor 710 ezer darab volt forgalomban¹². A bővülés ugyanakkor döntően a kereskedelmi szolgáltatókon keresztül értékesített co-branded kártyáknak köszönhető.

A *folyószámlahitelek* elsődlegesen eseti likviditási problémák kezelésére szolgálnak. Általában azon ügyfelek folyamodnak ehhez a konstrukcióhoz, akik likviditási szükségletüket nem tudják pontosan előre megtervezni, az adósok kisebb része pedig biztonsági tartalékként igényli a hitelkeret fenntartását. A folyószámla hitelek népszerűsége és igénybevétele folyamatosan bővül, a 2004. június végi állomány több mint 60%-kal haladja meg a 2003. év eleji szintet.

II.3. A fogyasztási hitelezés jövedelmezősége

A fogyasztási hiteltermékek banki árazási gyakorlata jelentősen eltér a háztartási fogyasztási hitelezés vezértermékének számító, a pénzügyi vállalkozások által nyújtott gépjármű hitelek árazási gyakorlatától, aminek oka egyrészt az adott részpiacon kialakult verseny mértékében, másrészt az adott termékkel kapcsolatos üzleti stratégiában keresendő.

II.3.1. Banki fogyasztási hitelek árazása és jövedelmezősége

A *banki fogyasztási hitelek* jövedelmezősége a bankok által alkalmazott kamatmarzs¹³ alapul. Ezen belül is az ügylet nyereségtartalma alapvetően az ügyleti kamatba kerül beépítésre, és kevésbé az egyéb jutalékokba. A nemzetközi összehasonlításban is magasnak számító 2003. évre vonatkozó 11,7%-os¹⁴ kamatmarzs (szemben az EU 5,1%-ával) a piaci verseny mértékével és a bankok piaci erejével van összefüggésben, de az alább ismertetett tényezők is szerepet játszanak a magas kamatmarzs kialakulásában.

Jelenleg a fedezet nélküli forint hitelek közül az áruhitel és személyi hitel kamatmarzsa a legmagasabb a fogyasztási hitelek közül, jellemzően 10-18% körül alakul, de egészen kirívó esetek is találhatóak a piacon. A személyi hitelek ügyleti kamatszintje némileg az áruhiteleké alatt marad, ami azzal magyarázható, hogy a személyi hitelek piacán nagyobb a verseny a bankok között. A folyószámlahitelek, kártyahitelek és szabad felhasználású jelzáloghitelek kamatmarzsa elmarad ettől a szinttől, de szintén számottevő nagyságrendű (8-13%).

Móré-Nagy (2004) tanulmányukban kifejtik, hogy a magas kamatmarzs arra utal, hogy a piac oligopolisztikus jellege miatt a magyar bankok relatíve nagyobb piaci erővel rendelkeznek, és ezen erejüket a versenyző magatartás hiánya miatt érvényesíteni tudják a kamatmarzsban. Ugyanakkor egyéb tényezők is közrejátszhatnak a magas kamatmarzs kialakulásában és fenntarthatóságában. A fogyasztási hitelezés kockázatosságát, a termékkockázatosságot, az egyes termékek egyedi kockázatainak figyelembevételével a bankok a kockázati felárban¹⁵ érvényesítik. A fogyasztási

¹² Forrás: Keszy-Harmath Zoltánné: A fizetési kártya üzletág Magyarországon (2004. I. félév)

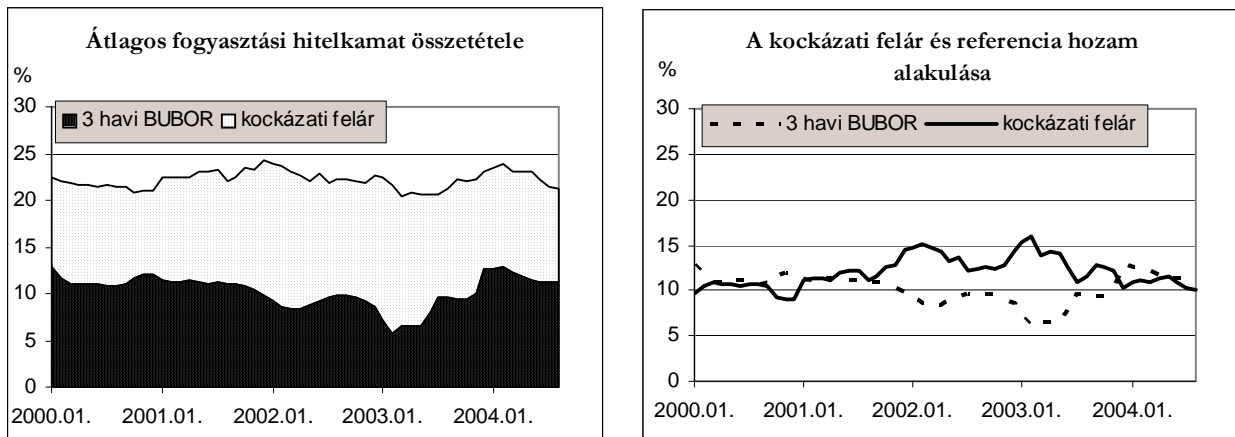
¹³ Kamatmarzs az adott termék bruttó hozama (tehát az ügyleti kamat plusz a termékhez kapcsolható egyéb járulékok százalékos mértéke) és az egyéb feltételekben illeszkedő, alternatív befektetési lehetőség hozama (jelen esetben a három havi BUBOR) közötti különbséget értjük.

¹⁴ Forrás: Móré Csaba-Nagy Márton: Verseny a magyar bankpiacon, MNB Füzetek 2004/9

¹⁵ A tanulmányban a kockázati felár számítása az ügyleti kamatláb és a referencia hozam (ami jellemzően a 3 havi BUBOR) közötti különbség számításával történik.

hitelezés területén információs aszimmetria áll fenn, mivel a bankok nem rendelkeznek hosszú távú adatokkal a háztartások fizetőképességét illetően. Így ez a bizonytalanság növeli a hitelezési kockázatot, amely magasabb kockázati felárban jelenik meg. A magas működési költségek¹⁶ és a fogyasztási hitelezés részpiacára való belépés nagyobb költségei (IT háttér kialakítása, személyi feltételek megteremtése, fiókhálózat megléte) szintén relatíve magasabb kamatmarzst indokolnak. A fogyasztási hitelezés további sajátossága, hogy a bankok vélelmezhetően kamatkockázati felárat is érvényesítenek a kamatmarzsbán, ami a piaci kamatlábak ingadozásának hatásait hivatott tompítani.

4. ábra: Az átlagos fogyasztási hitelkamat összetételének, valamint a kockázati felár és a referencia hozam alakulása 2000. január és 2004. augusztusa között¹⁷

Ugyanakkor megfigyelhető, hogy az egyes fogyasztási hiteltermékek kockázatosságának viszonylagos időbeni változatlanlansága ellenére a kockázati felár nagysága időben erős ingadozást mutat. Helyette, a fogyasztási hitelek ügyleti kamatlábjának mértéke mutat relatíve kiegyensúlyozottabb időbeli alakulást¹⁸. A referencia kamatláb növekedése és csökkenése nem az ügyleti kamat változásában csapódik le, hanem a kockázati felár ingadozásában¹⁹. Ez azt jelenti, hogy a bankok piaci erejükre támaszkodva csökkenő kamatkörnyezetben is képesek a fogyasztási hiteltermékek árát viszonylag magas szinten tartani, és jövedelmezőségüket a növekvő kockázati felár révén javítani.

Ezen megállapításunk egybecseng a bankok által követett árazási gyakorlatot is vizsgáló felmérésünk eredményével, miszerint a bankok az egyes fogyasztási hiteltermékek árazása során elsősorban a versenytársak árazását veszik alapul, és csak másodsorban veszik figyelembe a termék kockázatosságát. Az egyes részpiacokon a verseny viszonylag alacsony foka, valamint a háztartások alacsony kamaterzékenysége lehetőséget teremt arra, hogy a bankok piaci erejüket a magas kockázati felárakban, végső soron a magas ügyleti kamatokban érvényesítsék.

Az elkövetkező időszakra prognosztizálható csökkenő forint kamatkörnyezet a fenti logika alapján a kockázati felár növekedését jelentheti a fogyasztási hitelezésben aktív bankok számára.

¹⁶ Az üzletági sajátosságokon túl a magyarországi bankoknak az EU átlagtól elmaradó működési hatékonysága is nagyobb működési költségeket generál, melyet a bankok igyekeznek érvényesíteni a kamatmarzsbán.

¹⁷ Forint fogyasztási hitelek statisztikája alapján, az új hitelkihelyezések átlagos kamatlába.

¹⁸ A vonatkozó időszakban az új fogyasztási hitelkihelyezések átlagos ügyleti kamatláb ingadozása 3,95%-os sávon belül maradt, addig a referencia hozam 7,03%-os sávon belül ingadozott, a kockázati felár pedig hasonló nagyságrendű, 6,94%-os sávban.

¹⁹ A referencia kamatláb és kockázati felár alakulása erős negatív korrelált kapcsolatban állnak egymással (korrelációs együttható -0,85). 2001. májusa után a folyószámla hitelek kockázati felára és a referencia kamatláb között ennél is erősebb kapcsolat áll fenn (korrelációs együttható -0,91).

Kérdés az, hogy az üzletág jövedelmezőségének hatására hány új piaci belépőre és így, a verseny milyen mértékű erősödésére kell számítani, aminek várható hatása éppen ellentétesen, a kockázati felár csökkenése lenne.

II.3.2. Gépjármű hitelek árazása és jövedelmezősége

A gépjármű hitelek kialakult árazási gyakorlatát a konstrukció jellemzői, a piaci verseny mértéke és egyéb részpiaci sajátosságok határozzák meg, mely tényezők szoros kapcsolatban és kölcsönhatásban állnak egymással. A többi fogyasztási hiteltermékhez képest alacsonyabb kamatmarzsot elvileg indokolhatná a fedezet mellett történő hitelezés ténye, ugyanakkor a jelenlegi kamatmarzs nem áll összhangban a gépjármű finanszírozók tényleges kockázataival, mivel a finanszírozók lazítottak hitelezési standardjaikon a növekvő mértékű kockázatvállalással párhuzamosan.

A termék jellemzői közül a fedezet, azaz a finanszírozott gépjármű fedezetként való bevonása elvileg a konstrukció kockázatosságát mérsékli. Ugyanakkor, különösen a használt autók finanszírozásánál, a futamidő folyamán a finanszírozott eszköz fedezeti értéke akár egyre nagyobb mértékben maradhat el az aktuális hiteltartozás összegétől, emellett az önrész csökkenő részaránya is a gépjármű hitel fedezettségének mértékét csökkenti. Mindezek következtében a finanszírozók által alkalmazott eszköz alapú árazás egyre kevésbé felel meg a gépjármű hitelek tényleges kockázati mértékének. A piaci verseny a gépjármű hitelek teljes hiteldíj mutatójára (THM) csökkentőleg hat. Az utóbbi időben piacszerzés reményében egyes finanszírozók rendkívül alacsony THM mellett kínált konstrukciókkal léptek a piacra, ami a kihelyezési nyomás (a piaci részarány fenntartását, illetve növelését célzó anyabanki elvárás) alatt álló pénzügyi vállalkozásokat saját áraik versenyképesebbé tételére ösztönözte. A bankok és bankcsoportokhoz tartozó gépjármű hitelezéssel foglalkozó pénzügyi vállalkozások körében végzett felmérésünkre adott válaszokból kiderült, hogy a finanszírozók számára fontos input a kamatkondíciók kialakítása során a versenytársak árazási kondíciói.

Mindezek mellett egy további tényező is jelentős hatást gyakorol a pénzügyi vállalkozások jövedelmezőségére és a tényleges kamatmarzs csökkentésén keresztül a kockázati kitétség mértékére. A hitelek közvetlen értékesítését végző autókereskedők részére ugyanis növekvő nagyságrendű díleri jutalék kerül kifizetésre. A díleri jutalék mértéke akár a finanszírozott összeg 10%-át is eléri, ami a hitel közvetítésekor egy összegben kerül kifizetésre²⁰. Ezen jutalék az egyes konkrét ügyletekhez köthető, mérsékelve azok jövedelmezőségét. Így a növekvő mértékű díleri jutalék végső soron a ténylegesen realizált kamatmarzsot csökkenti. Az üzletágban elérhető kamatmarzs egyre csökkenő mértékben képes fedezetet nyújtani a növekvő kockázatokra

II.3.3. Deviza hitelek árazása

A deviza alapú konstrukciók árazási gyakorlata nem tér el a forint hitelekétől. Az alacsonyabb forrásköltség azonban lehetővé teszi, hogy a forinthitelekkel megegyező, vagy azt akár meghaladó mértékű kamatmarzsot realizáljanak a finanszírozók. Ezáltal a devizahitelek kisebb törlesztő részletből eredő előnye fokozatosan csökkenhet, mivel a forint és deviza hitelek törlesztő részleteinek nagysága olyan mértékben közeledhet egymáshoz, hogy a devizaárfolyamokban és

²⁰ Ezen felül a finanszírozók gyakran bizonyos időszakokra előre is kifizetnek jutalékot a dílerek részére. A magas díleri jutalék letörésére történtek kísérletek, pl. a hitellel konstrukció kezdeményezéssel, mely a finanszírozó és az ügyfél között közvetlen kapcsolatot teremtett volna, az autókereskedőt kizárva a hitel értékesítésének folyamatából. Ugyanakkor a kereskedők rendkívül nagy ellenállása miatt (amihez hozzájárult a versenytársak ellenstratégiája is) a finanszírozók végül is a hitellel finanszírozott ügyletek után is kénytelenek bizonyos mértékű juttatást fizetni a kereskedőknek. További lehetőség lehet az alternatív értékesítési módszerek és csatornák feltárása és fejlesztése.

referencia kamatokban bekövetkező esetleges kedvezőtlen irányú elmozdulás akár meg is szüntetheti ezt az előnyt.

A deviza alapú hitelek az ügyleti kamaton és járulékokon felül egy addicionális bevétellel, az ún. konverziós díjjal is hozzájárulnak a jövedelmezőséghez. Ez az addicionális bevétel elsősorban a gépjármű hitelezéshez kapcsolódik, ám a konverziós díj nagyobb része végső soron nem a hitelt nyújtó pénzügyi vállalkozásnál csapódik le, hanem a bankcsoporton belüli refinanszírozási struktúra következtében az anyabanknál. Ennek oka az, hogy az anyabank refinanszírozási hitelének folyósítása és törlesztése a gépjármű hitelekkel megegyező konstrukcióban történik, azaz a pénzügyi vállalkozás is megfizeti a konverziós díjat az anyabank részére. A pénzügyi vállalkozásoknál csak kisebb összeg csapódik le abból adódóan, hogy a piacinál kedvezőbb egyedi árfolyamot kapnak a hiteltörlesztéskor, míg a pénzügyi vállalatok az ügyfelekkel szemben a hivatalos, piaci árfolyamot alkalmazzák.

III. Kockázatok a fogyasztási hitelezésben

Az alábbi fejezetben bemutatjuk, hogy a piaci szereplők fogyasztási hitelezésben felvállalt kitétsége, valamint a kihelyezések volumenének folyamatos emelkedése mennyiben befolyásolja, illetve milyen hatással van a piaci szereplők *hitelezési, piaci illetve működési kockázati* kitétségére.²¹

III.1. A fogyasztási hitelportfólió²² minősége

A fogyasztási hitelportfólió kockázati kitétsége alapvetően az ügyfelek fizetőképességétől, a szabad felhasználású jelzáloghitelek és gépjárműhitelek esetében ezen felül a fedezeti portfólió értékének várható alakulásától függ. Az ügyfelek törlesztési magatartását elsődlegesen jövedelmi helyzetük befolyásolja. A késedelmes törlesztések mögött az adós jövedelmi helyzetében történő változás (betegség, munkanélküliség, vállalkozás tönkremenetele), a termék jellemzőinek hiányos ismerete, valamint tudatos visszaélések húzódnak meg.

3. Táblázat: A hitelportfólió megoszlása fizetési késedelem alapján

2003.12.30. Megoszlás %	Fizetési késedelem nélkül	30 napon belüli késedelem	30-90 napos késedelem	90-360 napos késedelem	360 napon túli késedelem
Gépjármű hitelek	85,6	3,3	1,3	1,8	2,8
Személyi hitelek	79,3	11,9	4,0	3,2	1,7
Szabad felhasználású jelzáloghitelek	72,3	11,8	6,2	4,5	5,2
Áruhitelek	88,3	5,8	1,6	1,5	2,8
Kártyahitelek	87,1	8,2	1,6	1,4	1,7
Folyószámla hitelek	84,4	9,1	1,4	3,2	1,8

A bankok tapasztalatai szerint a törlesztési késedelemnél, illetve nem törlesztésnél meg kell különböztetni az első esedékes törlesztés mulasztását az azt követőktől, mivel az első törlesztés nemteljesítése többségében technikai okok, (pl.: lakossági folyószámlaszám hibás megadása), fedezetlen hiteltermékek esetében ritkábban tudatos ügyfél magatartás következménye. A hitel futamidejének későbbi szakaszában előforduló késedelmek mögött közvetlen banki átutalások esetében a havi törlesztő részletet nem fedező aktuális folyószámla egyenleg, postai átutalások

²¹ A hitelintézetek kockázati kitétségére vonatkozó megállapítások a 2003. év végi adatokon, valamint a beküldött kérdőívek értékelésén alapulnak.

²² Fogyasztási hitelportfólió alatt a vizsgált bankok által kihelyezett fogyasztási hitelek, valamint a kapcsolódó pénzügyi vállalkozások gépjármű hiteleinek együttes állományát értjük.

esetében a csekk elvesztése, megrongálódása, vagy szezonális okok (nyaralások miatti törlesztés elmaradás) húzódnak meg.

A *gépjárműhitelek* esetében a nemfizetés okaként elsősorban szintén a szerződésalkötéskor nem kellően átgondolt törlesztési terv (túlvállalás) szerepel. A tapasztalatok szerint a finanszírozók a megkötött hitelszerződések többsége esetében az adós kérésére az eredeti feltételek módosítására kényszerülnek (pl.: futamidő növelése a havi törlesztő részletek csökkentése érdekében). Ennek oka, hogy az ügyfelek nem minden esetben számolnak a szerződéshez kapcsolódó egyéb kötelező kiadásokkal (CASCO biztosítás, üzemeltetési költségek), a deviza alapú konstrukciók igénybe vételekor pedig sok ügyfél nem kalkulál az árfolyam- és kamatváltozásból eredő esetleges többletköltségekkel.

Az *ingatlanfedezet mellett nyújtott hitelek* esetében a fő kockázatot az jelenti, hogy a kölcsön igénylésekor az ügyfelek megelőzési költségeiket alábecsülik, így rendszeres havi jövedelmük korlátossága miatt az esedékes törlesztő részlet befizetése késedelmesen történik meg. Mivel a szabad felhasználású jelzáloghitelek felvétele a jellemző egyedi hitelméretből következően a többi fogyasztási hitelterméknél magasabb havi törlesztő részlettel párosul, az egy éven túli késedelemben lévő tartozások részaránya (5,2%) is ezen termék esetében a legmagasabb.

2003. végén a nem problémamentes hitelek portfólióján belüli részaránya a személyi, áru, kártya, és szabad felhasználású jelzáloghitelek esetében a vizsgált bankok átlagában egyaránt 10% körül mozgott, az egyes termékek esetében azonban megfigyelhetők bizonyos eltérések.

4. Táblázat: A fogyasztási hitelportfólió minősítési kategóriák szerinti megoszlása²³

2003.12.30. Megoszlás %	Probléma- mentes	Külön figyelendő	Átlag alatti	Kétes	Rossz	Nem problémamentes összesen
Gépjármű hitelek	83,7	12,7	1,6	0,8	1,2	16,3
Személyi hitelek	89,7	3,7	1,8	1,2	3,6	10,3
Szabad felhasználású jelzáloghitelek	88,9	3,1	1,3	3,4	3,3	11,1
Áruhitelek	89,6	4,9	1,3	0,6	3,6	10,4
Kártyahitelek	89,8	6,4	1,0	0,7	2,1	10,2
Folyószámla hitelek	96,6	0,6	0,3	0,3	2,2	3,4

A háztartások részére nyújtott *gépjárműhitelek* minősége elmarad mind a bankok pénzügyi vállalkozásokkal szembeni portfóliójához (amely gyakorlatilag problémamentes), mind a bankok háztartási portfóliójához képest. Fontos azonban kiemelni, hogy a minősített követelések 16,3%-os aránya nem tartalmazza a már leírt és a mérlegből kikerült követeléseket. A gépjármű hitelportfólió minőségének értékelése során szem előtt kell tartani, hogy a portfólió meghatározó része ténylegesen nem a bankok könyveiben, hanem azok pénzügyi vállalkozás leányvállalatai könyveiben szerepel. A pénzügyi vállalkozások számára pedig a hitelintézetekénél kevésbé szigorú jogszabályi előírások vannak érvényben a portfólió minősítését illetően, aminek következtében az anyabanki standardok folyamatos adaptálásának ellenére is – néhány kivételtől eltekintve - lazább követelésminősítési gyakorlat követésével kell számolnunk.

Számottevő különbség mutatkozik minőség szempontjából a forint és deviza gépjármű hitelek portfóliója között. A problémamentes hitelek aránya a svájci frankban denominált hitelek esetében a legnagyobb (86-98% között), aminek oka egyrészt ezen portfóliónak a forint és euró portfóliókéval kedvezőbb korösszetétele (jellemzően a svájci frank alapú hitelek kerültek a piacra

²³ A táblázat pontosságát árnyalja a bankcsoportok eltérő minősítési és követelésértékesítési gyakorlata, ami adott esetben termékenként is különbözhet.

legkésőbb bevezetésre), másrészt az alacsonyabb THM-ből fakadóan „ceteris paribus” a svájci frankban felvett hitelek havi törlesztő részlete a legalacsonyabb. A forint hitelek esetében a problémamentes állomány aránya 75% körül, az euró hiteleknél 85% körül ingadozik²⁴.

A *személyi hitelek* esetében elsősorban a külön figyelendő és rossz minőségű állományok aránya magas. A bankok adatai alapján a viszonylag kisebb késedelemmel (30 napon belül) fizetett követelések jelentős hányada ugyanakkor problémamentesnek minősül.

A *kártyahitelek* körében a külön figyelendő kategóriának mind a személyi hitelekénél, mind az áruhitelekénél magasabb aránya a bankok óvatosabb minősítési gyakorlatára utal, mivel a bankok többségénél a hitelkártya viszonylag új terméknek számít.

A *folyószámlahitel* portfólió minősége lényegesen kedvezőbb, mint a fent említett termékek portfóliójának minősége. A folyószámla portfólió viszonylag kedvező minősége abból adódik, hogy a bankok a hitelbírálat során több információval rendelkeznek az ügyfél fizetőképességének megítéléséhez, hiszen döntően saját számlavezetett ügyfeleik számára nyújtanak ilyen típusú hitelt, s ezáltal jobban ki tudják szűrni a nem hitelképes ügyfeleket. Ezen túlmenően a konstrukció fedezettsége is valamivel magasabb, hiszen minden bank meghatározott számlaforgalmat ír elő a hitel engedélyezéséhez.

III.1.1. A hitelportfólió egyéb jellemzői

A vizsgált bankok fogyasztási hiteleinek, valamint a kapcsolódó pénzügyi vállalkozások gépjárműhitel állományának kor és végső lejárat szerinti összesített megoszlását az alábbi táblázatok mutatják be:

5. Táblázat A fogyasztási hitelállomány kor szerinti összetétele

2003.12.30. Megoszlás %	Gépjármű hitelek	Személyi hitelek	Szabad felhasználású jelzáloghitelek	Áruhitelek	Kártyahitelek	Folyószámla hitelek
kevesebb, mint 1 éves	60,6	54,1	29,0	62,0	48,0	50,5
1 és 2 év közötti	22,7	23,8	29,3	21,9	39,1	7,3
2 és 3 év közötti	13,4	10,8	25,2	9,7	10,2	8,0
3 és 4 év közötti	2,5	7,8	4,2	4,1	1,8	11,1
4 év és felette	0,8	3,5	12,4	2,2	0,9	23,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

6. Táblázat: A fogyasztási hitelállomány végső lejárat szerinti összetétele

2003.12.30. Megoszlás %	Gépjármű hitelek	Személyi hitelek	Szabad felhasználású jelzáloghitelek	Áruhitelek	Kártyahitelek
1 év alatti	10,6	6,1	7,2	17,1	14,3
1-5 év közötti	67,9	53,2	19,4	82,9	85,7
5 év feletti	21,5	40,6	73,4	0,0	0,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A *gépjármű hitelek* esetében a fiatal korösszetétel²⁵ ellenére máris jelentkező portfólió minőségbeli problémák a portfólió éréseivel várhatóan nem csökkennek. A kockázati kitettséget növeli emellett

²⁴ A jelen állapotot bemutató adatok. Egy esetleges kedvezőtlen irányú árfolyam-elmozdulás a késve, illetve a nemteljesítés arányát negatív irányba mozdíthatja el a deviza alapú hitelek esetében.

²⁵ A fiatal korösszetételt egyrészt az magyarázza, hogy az üzletág terjeszkedésének kezdetén nyújtott hitelek nagy része – melyek jellemzően 2-4 éves konstrukciók voltak – már kikerültek a portfólióból vagy megújításra kerültek. Másrészt a növekedés dinamikája folytán az új folyósítású hitelek aránya valamennyi évben kimagasló volt, és emiatt a korábban nyújtott hitelek részaránya látványos mértékben lecsökkent.

az 5 éven túli lejáratú kitétségek 20%-ot meghaladó részaránya, mivel az adósok jövedelmi helyzetének alakulása ezen időtávon már nehezen becsülhető.

A *személyi hitelek* esetében szintén magas az 5 éven túli lejáratú állomány aránya (40%), amelynél a kockázati kitétséget tovább növeli, hogy nincs mögöttük eszközfedezet, tehát az adósok jövedelmi helyzetének hosszú távú bizonytalanságából adódó nemfizetési kockázatok még inkább befolyásolják a portfólió minőségének hosszú távú alakulását.

A *szabad felhasználású jelzáloghitelek* esetében a bankok érettebb portfólióval rendelkeznek, a terméket jellegénél fogva a hosszabb lejáratok túlsúlya jellemzi. A mögöttes fedezettel nem rendelkező *áruhitelek* esetében az állomány fiatal korából, valamint a jellemzően éven túli lejáratból eredően a portfólió minősége jelentősen változhat a hitel futamideje alatt.

A *folyószámla* és a *kártyahitelek* esetében általában az engedélyezett keretek futamideje 1 év, de a bankok többségénél a rulírozó keret automatikusan (ismételt ügyfélvizsgálat nélkül) megújításra kerül, amennyiben fizetési mulasztás nem fordult elő a futamidőn belül, illetve az előírt feltételeket (havi meghatározott jövedelem átutalás, minimum összeg törlesztése) az ügyfél teljesíti. A folyószámla hitelek nemfizetési valószínűségének kockázatait csökkenti, hogy a bankok többségének informatikai rendszere ma már alkalmas arra, hogy ellenőrizze, teljesíti-e az ügyfél a vállalt havi jövedelem átutalást, s így a keret megújításakor ennek vizsgálatával a nem megfelelően teljesítő ügyfelek kiszűrhetők.

7. Táblázat: A szabad felhasználású jelzáloghitel-állomány LTV²⁶-arány szerinti átlagos megoszlása

2003.12.31.	20% alatti	20-30% közötti	30-40% közötti	40-50% közötti	50-60% közötti	60-70% közötti	70% feletti	Összesen
Megoszlás %	38,9	16,3	12,5	17,8	6,5	3,0	4,8	100,0

A bank által egy adott ingatlanhoz kapcsolódóan nyújtható hitel értéke a bankok gyakorlatában a hitelbiztosítéki érték 45-60%-ában kerül maximálásra (LTV), függően attól, hogy egyrészt a hitel forint, vagy deviza alapon került kihelyezésre, illetve a finanszírozás jövedelem vagy fedezet alapon történik. A hitelkockázatot jelentősen növeli, amennyiben a maximális LTV arány nem kerül meghatározásra, vagy ha a fedezetül szolgáló ingatlan teljes leterheltsége a 80%-os LTV szintet is elérheti. Az LTV mértékének a hitel devizanemétől függő meghatározása mindössze két bank esetében történik meg, a többi bank egységes limiteket tartalmaz.

8. Táblázat: A hitelportfólió egyedi volumen szerinti megoszlása a folyósított hitelnagyság alapján

Darab 2003.12.30. Megoszlás %	Gépjármű hitelek	Személyi hitelek	Szabad felhasználású jelzáloghitelek	Áruhitelek	Kártyah itelek	Folyószámla hitelek
0,1 M Ft-ig	0,9	14,1	0,4	82,7	61,4	77,1
0,1-0,5 M Ft között	7,2	59,6	9,4	17,2	38,1	21,8
0,5-1 M Ft között	22,7	21,0	23,7	0,0	0,5	0,6
1-5 M Ft között	54,4	5,3	61,7	0,0	0,1	0,4
5-10 M Ft között	14,6	0,0	3,8	0,0	0,0	0,0
10 M Ft felett	0,3	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az egyedi hitelnagyság alapján a termékek két jól elhatárolható csoportra oszthatók fel. A fedezet nélküli, jellemzően folyó kiadásokat finanszírozó áru, kártya és folyószámla hitelek esetében a 100 ezer forint alatti tételek túlsúlya jellemző, de gyakorlatilag a teljes portfólió 500 ezer forintot nem

²⁶ LTV (Loan to Value) = hitel aránya a fedezetül szolgáló ingatlan legfrissebb rendelkezésre álló információk alapján számított hitelbiztosítéki értékéhez

meghaladó egyedi tételekből áll. A családok számára jellemzően jelentősebb beruházásokat finanszírozó gépjármű és szabad felhasználású jelzáloghitelek esetében az 1-5 m Ft közötti hitelfelvétel a meghatározó.

9. Táblázat: A banki fogyasztási hitelek és a banki háttérű pénzügyi vállalkozások gépjármű hiteleinek értékvesztéssel való fedezettsége

	2001.12.	2002.12.	2003.12.	2004.09.
banki fogyasztási és egyéb hitelek	4,41%	4,18%	3,93%	4,00%
banki háttérű pénzügyi vállalkozások gépjármű hitelei	0,82%	1,68%	1,52%	1,82%*

* 2004. júniusi adat

A banki fogyasztási hiteltermékek 4% körüli értékvesztéssel való fedezettsége jól tükrözi ezen termékek kockázatosabb jellegét²⁷. A gépjármű hitelek ennél alacsonyabb, 1,82%-os fedezettségét csak kisebb mértékben indokolja az eszköz-fedezet léte. Véleményünk szerint a gépjármű hitelek esetében a viszonylag alacsonyabb arányú értékvesztés elszámolás oka elsősorban a pénzügyi vállalkozások eltérő gyakorlatában keresendő²⁸.

A hitelintézetekkel szemben a pénzügyi vállalkozások az elszámolt értékvesztésnek csak kisebb hányadával csökkenthetik az adóalapot²⁹, így elvileg ebből a szempontból a pénzügyi vállalkozások nem motiváltak magasabb értékvesztés elszámolására. Ennek ellenére az elszámolt értékvesztés aránya meghaladja az adóalapot csökkentő tételként figyelembe vehető értéket.

III.1.2. A hitelek megtérülését veszélyeztető tényezők

A bankok által a kérdőíves felmérésünkre adott válaszok alapján a hitelek megtérülését leginkább veszélyeztető tényezők az alábbiakban foglalhatók össze:

Jövedelmi helyzetben történő negatív elmozdulások

Mivel az adósok törlesztési magatartása elsődlegesen jövedelmi helyzetük alakulásának függvénye, az ebben bármilyen okból bekövetkező negatív irányú elmozdulás megnöveli a nem fizetés kockázatát. *Folyószámla hitelek* esetében fizetési késedelem jellemzően a munkahelyüket elvesztő, vagy a bankot váltó ügyfelek esetében fordul elő. A *kártyahitelek* esetén növeli a kockázatokat, hogy már viszonylag alacsony jövedelműek (minimálbér) is hozzájuthatnak a termékhez, egyes konstrukciók pedig kifejezetten ezt az ügyfélszegmenst célozzák meg. A *személyi hitelek*, valamint a jellemzően magasabb havi törlesztő részlet fizetésével járó *szabad felhasználású jelzáloghitelek* és *gépjármű hitelek* esetén a nemfizetés kockázata abból adódik, hogy az ügyfelek fizetőképességüket nem jól mérik fel, ezért túlvállalják magukat, s később emiatt nem tudják teljesíteni fizetési kötelezettségeiket.

A deviza alapú fogyasztási hitelek kockázatai

A bankok és pénzügyi vállalkozások a kamat- illetve árfolyamváltozásból eredő kockázatokat továbbhárítják az ügyfélre. A deviza alapon is hozzáférhető fogyasztási hiteltermékek kockázatosága elsődlegesen abban rejlik, hogy a háztartások nem rendelkeznek természetes fedezettel a felvállalt árfolyam- és kamatkockázattal szemben. Abban az esetben, ha az adós

²⁷ Összehasonlításképpen, a banki lakáshitelek értékvesztéssel való fedezettsége 0,45%.

²⁸ Van olyan pénzügyi vállalkozás, melynél a több mint 365 napja lejárt hitelek után elszámolt értékvesztés aránya nem éri el az 50%-ot sem.

²⁹ A követelés bekerülési értékének legfeljebb 2%-át vonhatják le 90-180 napos késedelem esetén, 5%-át 181-360 napos késedelem esetén és 25%-át 360 napon túli késedelem esetén.

hitelfelvételi döntését egy jelentősebb összeg igénybevétele esetén a hitel felvételekor érvényes kamat- és árfolyamszint alapján maximalizálja, az adós jövedelmi helyzetét érintő esetleges negatív irányú elmozduláson felül a pénzügyi kondíciók kismértékű kedvezőtlen irányú elmozdulása következtében megemelkedő törlesztőrészlet késedelmes teljesítéshez, súlyosabb esetben teljes fizetéseképtelenséghez vezethet. Ugyanakkor az eddigi tapasztalatok alapján a devizaárfolyamok elmúlt években megfigyelt elmozdulásai az ügyfelek fizetőképességében nem okoztak érezhető romlást. A hitelezési kockázat felmérését nehezíti, hogy a bankok többségének scoring rendszere nem tesz különbséget forint és devizahitel között, azaz a bankok többsége nem alkalmaz szigorúbb szempontokat a deviza hitelek jóváhagyásakor.

Az alkalmazott scoring rendszerek hiányosságai

Általános problémát jelent a scoring rendszerek nem megfelelő részletezettsége, amit az is mutat, hogy a bankok többsége lényegében ugyanazt a scoring rendszert alkalmazza a *személyi-* és a *kártyahitelek* (esetleg a *folyószámla hitelek*) esetén is, és a kockázatok megítélésénél nem veszi figyelembe az egyes konstrukciókból eredő sajátosságokat. Az értékelést nehezítette, hogy a bankok egy része üzleti titokra hivatkozva nem adott információt, vagy nem is ismeri az anyabankjuk által rendelkezésre bocsátott és alkalmazott scoring részleteit.

A nemfizetési valószínűség becslésének nehézségei

Mivel a *személyi-* és az *áruhitelek* jelentős részénél a bankok nem saját ügyfeleket hitelezik, hitel- és számlamúlt hiányában az ügyfél nemfizetésének valószínűségét csak becsülni tudják, melynek alapját teljes körűen nem ellenőrizhető adatok képezik. A bankoknak a korábban hitelezett adósok adatainak, törlesztés történetének statisztikai elemzéseiből és a konkrét ügyfél adataiból van lehetőségük a hitelkérelem elbírálásakor a nemfizetés valószínűségét becsülni, melynek tényleges bekövetkezése jelentősen eltérhet az egyes kérelmezők esetében. Pozitív listás bankközi adósnylvántartás bevezetésével a bankok az ügyfél hiteltörténetéről és már meglévő fizetési kötelezettségeiről megbízhatóbb információval rendelkeznének, ami jelentősen csökkentené a nemfizetés valószínűségének becsléséből származó bizonytalanságokat.

A hitellelbírálás időigényének korlátossága

A *személyi, áru-, és a kártyahitel* konstrukció jellegéből adódóan a bankok a hitel elbírálási és döntéshozatali eljárás gyorsítására törekszenek. Ennek következtében a bankok többsége - különösen a kisebb összegű, 500 ezer forint alatti személyi hitelek, és 100 ezer forint alatti kártyahitel ügyletek esetén - nem alkalmazza a „négy szem elvét”. A hitellelbírálás és a döntés a leggyorsabb bankoknál mindössze 15-20 percet vesz igénybe, ami kevés időt ad a mérlegelésre, az ügyféltől származó információk ellenőrzésére, és növeli a hibás döntések lehetőségét is. A gyors hiteldöntési folyamatból fakadó kockázatok kezelése jól kidolgozott, megfelelően részletezett scoring rendszer alkalmazását követeli meg, ami a bankok többségénél a jelenleg alkalmazott rendszerek további fejlesztési szükségletét vetíti előre. A *gépjármű hitelek* esetében is potenciális kockázati forrás a hitellelbírálási folyamat gyorsasága, ami nem minden esetben teszi lehetővé a hitellelbíráláshoz szükséges dokumentumok alapos átvizsgálását.

A bank, kereskedői partner és az adós közötti háromirányú kapcsolat minősége

Az *áruhitelek* és a *kártyahitelek* esetében további bizonytalansági tényezőt jelent a bank, a kereskedői partner és az adós közötti háromirányú kapcsolat, melynek zavarai a pontos adminisztrációban, valamint a valós tartalmú és megfelelő időben történő információáramlásban okozhatnak problémákat. A *gépjármű hitelezésnél* több szempontból is az egyik legjelentősebb problémaforrásnak számít a finanszírozók és a kereskedői partner, azaz az autókereskedő közötti

kapcsolat minősége. A kereskedők szándékos, vagy gondatlan eljárása miatti rossz hitelek nyújtása is kockázati forrás.

Szabad felhasználású jelzáloghitelekkel kapcsolatos speciális kockázatok

Jövedelemvizsgálat nélküli bítelezés

Több bank termékkínálatában megtalálható olyan szabad felhasználású jelzáloghitel konstrukció, amely esetében az igénybe vehető hitel nagysága az adós jövedelmi helyzetének érdemi vizsgálata nélkül, kizárólag a mögöttes ingatlanfedezet értéke alapján kerül elbírálásra és rendelkezésre bocsátásra. Mivel a hazai pénzügyi kultúra³⁰ hiányosságai következtében az adósok egy része jövedelmi helyzetükből eredő teherviselő képességének a havi törlesztő részlethez viszonyított arányát tévesen méri fel, az erre a hiteltípusra általánosan jellemző magasabb havi törlesztési kötelezettség jelentős fizetési késedelem kialakulásához vezethet.

Visszaélések a fedezetértékeléssel összefüggésben

Mivel a szabad felhasználású jelzáloghitelek esetében a fedezetértékelés eredménye alapvetően befolyásolja a hitelhez jutást és annak volumenét, a vizsgált bankok többségénél előfordultak olyan esetek, illetve kísérletek, melyek - főként nagyobb értékű ingatlanok esetében - az értékelési eljárás eredményének megmásítására törekedtek.

Az LTV, mint versenytényező

A hitelek mögötti ingatlanfedezetekkel kapcsolatban kockázatonövelő tényezőt jelent, hogy a maximális LTV-arány a bankok közti piaci verseny tényezőjévé válva egyedileg kerül meghatározásra. Amennyiben a verseny hatására a jelenleg biztonságosnak tekintett 50-60%-os LTV-arány, illetve a hitelbiztosítéki érték forgalmi értékhez viszonyított aránya tovább emelkedik, a fedezeti portfólió kisebb mértékű értékcsökkenése is veszélyeztetheti a hitel visszafizetését.

Fedezeti portfólió rendszeres újraértékelésének hiánya

Annak ellenére, hogy a bankok válaszai alapján a hitelek mögötti ingatlanfedezet értékváltozásában rejlő kockázati kitétség mértéke - a jelenlegi piaci folyamatok, valamint az EU-csatlakozás árstabilizáló-értéknövelő hatására - alacsony, az egyes ingatlanok állaga esetében fizikai vagy természeti külső behatások következtében történhetnek olyan mértékű változások, melyek a fedezet értékét jelentős mértékben csökkenthetik. Ebből következően a bankoknak - a hitel futamidejének függvényében - legalább két éves rendszerességgel el kellene végezniük a fedezetül szolgáló ingatlan értékelésének revízióját.

A fedezeti portfólióban kialakuló koncentráció

A hitelek fedezetül szolgáló ingatlanok földrajzi (gazdaságilag kevésbé fejlett régiók, alacsony ingatlanforgalommal rendelkező kistelepülések), vagy bizonyos ingatlantípusok (panellakások) szerinti túlzott koncentrációja a hitel esetleges nemteljesítés esetén a fedezet megfelelő értéken történő likvidálását jelentősen megnehezítheti.

Gépjármű finanszírozáshoz kapcsolódó speciális kockázatok

Kockázatvállalási hajlandóság emelkedése, a hitelhez jutás feltételeinek lazulása

³⁰ Erről bővebben lsd. Bethlendi András: A dinamikusán bővülő hazai fogyasztási hitelpiac a nemzetközi tendenciák tükrében (A 2004. decemberi Stabilitási jelentés háttér tanulmánya)

A gépjármű hitelezés piacán egyre élénkülő versenykörnyezetben a finanszírozók folyamatosan kitolták kockázatviselési hajlandóságuk határait, amivel jelentősen növelték az üzletág kockázatosságát. Ilyen folyamat például az önrész arányának folyamatos csökkentése, melynek következtében az önrész meghatározása már nem az esetleges megtérülés alapján, hanem a piaci verseny és a konkurencia ajánlatai alapján történik. A legnagyobb veszélyt viszont az hordozza magában, hogy a finanszírozók az elmúlt években fokozatosan olyan háztartások számára is elérhetővé tették szolgáltatásaikat, amelyek fizetőképessége már a folyósítás időpontjában is megkérdőjelezhető lett volna. Mindez összefügg a használt autó finanszírozás folyamatos térnyerésével is. A finanszírozók túlzott kockázatvállalása (pl. roncsautó finanszírozás) a portfólió jelentősebb mértékű romlásához vezetett.

Egyéb kockázati tényezők

- *Rossz értékértéktartású, valamint rosszul értékesíthető fedezetek elfogadása:* elsősorban a használt autók finanszírozásával függ össze, a kockázati kitettség emelkedése az alacsony és progresszíven csökkenő értékű gépjárművek finanszírozása kapcsán léphet fel.
- *Az ügylet futamideje alatt nem történik meg a fedezet fellelhetőségének és műszaki állapotának vizsgálata:* általános probléma valamennyi finanszírozóra nézve. Szinte megoldhatatlan gond a gépjármű-fedezetek folyamatos figyelemmel kísérése mind technikailag, mind költség szempontból is.³¹
- *Nem megfelelő monitoring:* a hitelportfólió monitoringja különösen fontos egyrészt az egyes konstrukciók sikerességének utólagos megítéléséhez, valamint az egyes kereskedők teljesítményének értékeléséhez.

A bankoknál áttételesen jelentkező kockázatok

A gépjármű hitelekkel kapcsolatos megállapítások közvetlenül a hitelt nyújtó finanszírozókra, tehát a pénzügyi vállalkozásokra vonatkoznak. Ugyanakkor a piacot meghatározó pénzügyi vállalkozások mögött tulajdonosként és szinte kizárólagos finanszírozóként a hazai bankok állnak, ezért számos kockázat áttételes hatást gyakorolhat a bankokra. A pénzügyi vállalkozások portfóliójának minőségében bekövetkezett negatív irányú elmozdulás, a kamatmarzsok csökkenése, a finanszírozók kockázatvállalási hajlandóságának emelkedése miatt kiemelten fontos, hogy a bankcsoportok irányító hitelintézetei nagyobb figyelmet fordítsanak a pénzügyi vállalkozások prudens működésére, mivel a pénzügyi vállalkozások szektorában jelentkező problémák végső soron a hitelintézeteknél csapódnak le a jövedelem bankcsoporton belüli csökkenése, de akár tőkevesztés formájában is.

Fedezetértékesítéssel kapcsolatos problémák

A *szabad felhasználású jelzáloghitelek* esetében a work out tevékenység alacsony hatásfoka okoz problémát. Általában elmondható, hogy az ügyfelek törekszenek a bankkal való együttműködésre, és lehetőségeik szerint mindent megtesznek azért, hogy a lakóingatlanukat ne veszítsék el. A kölcsön- és zálogszerződés közokiratba foglalása lehetővé teszi a peres eljárás nélkül történő végrehajtást, kockázatot jelenthet azonban a likvidálási procedúra érdeklődés hiányában történő elhúzódása. A *gépjármű hitelek*nél a hitelszerződés keretében (szemben a lízing konstrukcióval) a finanszírozott eszköz tulajdonjoga az ügyfélhez kerül. Így nemteljesítés esetén a behajtó csak azt követően hajthatja be a gépjárművet az adóstól, miután az adóst a szerződés felmondásáról bizonyíthatóan értesítették, ami viszont akár több hónapot is igénybe vehet.

³¹ Az ingatlanfedezetek esetében alkalmazott mintavételes értékelési módszer adaptálása hozzájárulhatna a kockázat mérsékléséhez.

III.1.3. A fogyasztási hitelportfólió minőségének várható alakulása

A felmérésben részt vevő bankok a 2004-2005-ös időszakban - a fogyasztási hitelállomány folyamatos bővülése mellett - a portfólió kockázati kiterjedésében lényegi változásokkal nem számolnak, álláspontjuk szerint az alkalmazott kockázatkezelési mechanizmusok biztosítják a portfólió minőségének szinten tartását. A kockázati kiterjedés emelkedésének lehetőségét - a hitelkártyák elterjedésével és számuk növekedésével párhuzamosan - mindössze egy bank említette meg, várakozásai szerint azonban ezt a portfólió szinten az ingatlanfedezet mellett nyújtott hitelek állományának bővülése kompenzálni fogja.

Az ügyfelek fizetési készségét és képességét illetően a 2005. év végéig terjedő időszakra a bankok - a makrogazdasági peremfeltételek alakulásának függvényében - a jelenlegi tendenciák folytatódásával számolnak, az elkövetkezendő 2-3 éves időszakban ugyanakkor a portfólió átlagos korának emelkedésével párhuzamosan számítani lehet a késedelmes ügyfelek arányának emelkedésére.

A vizsgált bankok a fizetési készség és képesség negatív irányú elmozdulásának veszélyét az alacsony önerős gépjármű hitel konstrukciók esetében tartják a legnagyobbknak. Ennek háttérében a rosszhiszemű hitelfelvevők számának emelkedése, módszereik kifinomultabbá válása húzódik meg. Ennek kiszűrése érdekében valamennyi gépjármű hitelezéssel foglalkozó bank, illetve bankcsoport elemi érdeke hitelebírási rendszerének intenzív továbbfejlesztése.

Megítélésünk szerint a fogyasztási hitelpiacot jellemző tendenciák alapján az elkövetkezendő két éves időszakban a kihelyezések állományának további folyamatos emelkedése prognosztizálható. A fogyasztási hitelportfólió hitelkockázati kiterjedését tekintve a portfólió érettebbé válásával párhuzamosan valamennyi hiteltípus esetében a késedelmes, nem problémamentes portfólióhányad további emelkedése valószínűsíthető, ami várakozásaink szerint leginkább a mögöttes fedezettel nem bíró, jellemzően alacsonyabb jövedelmi helyzetű rétegek által preferált áruhitel esetében, valamint a finanszírozók által az erős piaci verseny következtében magasabb kockázati szintet felvállaló gépjárműhitelezésben lesz tetten érhető. A dinamikus emelkedő kártyahitel állomány esetén - piaci tapasztalatok hiányában - egyelőre nehezen becsülhető a jövőbeni nemfizetésből származó kockázat. A nemzetközi tendenciák azonban arra figyelmeztetnek, hogy a jelenleginél jóval magasabb nemfizetési valószínűséggel kell számolni.

A szabad felhasználású jelzáloghitel, személyi-, és folyószámlahitelek esetében a kockázati kiterjedés jövőbeni számottevő emelkedését - a mögöttes ingatlanfedezetek értékét, illetve az adósok jövedelmi helyzetét negatív irányban befolyásoló esetleges külső hatásoktól eltekintve - nem várjuk. Amennyiben a kínálati verseny erősödése a hitelezési feltételek lazulását vonná maga után, a fent említett negatív hatások erőteljesebben érvényesülhetnek.

A deviza alapon is hozzáférhető konstrukciók kockázati kiterjedését jelentős mértékben növelhetik az adósok szempontjából kedvezőtlen irányú kamat- és árfolyam tendenciák, amelyek hatásaként megemelkedhet a késedelmesen, vagy nem-teljesítő ügyfelek aránya.

III.2. Piaci kockázatok és likviditási kockázat

A fogyasztási hitelezéssel kapcsolatosan a bankoknál és a pénzügyi vállalkozásokon keresztül a bankcsoportnál fennálló kamat-, árfolyam- és likviditási kockázatot összességében alacsony mértékűnek ítéljük. A bankok fogyasztási hiteltermékeivel összefüggő kamat-, árfolyam- és likviditási kockázat része a teljes banki pozíciónak, és ezért a kockázatmérés és -kezelés teljes mértékben szemléletben történik. Ugyanakkor a bankok és pénzügyi vállalkozásaik közötti refinanszírozási struktúra sajátosságaiból eredően érdemes külön figyelmet fordítani a potenciális csoportszintű kockázatokra.

Banki fogyasztási hiteltermékek

Kamatkockázat tekintetében a fogyasztási hiteltermékek esetében elsősorban az ún. újraárazási kockázat említendő meg, ami a kötelezettségek, és a követelések átárazódásának jelentős mértékű eltérését jelenti. A kamatkockázati kitétség mértéke és a kamatkockázat kezelése a legtöbb bank esetében teljes mérleg szemléletben történik. A teljes bankcsoporton belüli kamatkockázat kezelése elsősorban a refinanszírozási struktúrának az eszközök struktúrájához való igazításával valósul meg.

A banki fogyasztási hiteltermékekhez kapcsolódó *árfolyamkockázat* a deviza alapú fogyasztási hiteltermékek elterjedésének hiánya miatt még nem releváns. A deviza alapú lakáshitelek 2004. évben tapasztalt dinamikus növekedéséhez hasonlóan ugyanakkor várható a deviza alapú fogyasztási hitelek iránti érdeklődés erősödése. A szabad felhasználású jelzáloghitelek esetében már tetten érhető ez a tendencia, ugyanis 2004. második és harmadik negyedében az új folyósítások jellemzően deviza alapon történtek.

A fogyasztási hitelezéssel kapcsolatosan a bankoknál jelentkező *likviditási kockázatot* összességében mérsékeltnak ítéltük, az egyedi kis összegű tranzakcióknak a bank likviditási pozíciójára gyakorolt hatása az egyedi ügyletek számossága ellenére sem jelentős. A lejárat transzformációból eredő likviditási kitétség mértéke a leghosszabb futamidejű szabad felhasználású jelzáloghitelezés jelentős mértékű növekedése esetén emelkedhet meg, ugyanis a támogatott lakáshitelekkel ellentétben - ahol a hosszú lejáratú forrást a jelzálog hitelintézetek biztosítják - ezen kihelyezéseket a bankok jellemzően éven belüli forrásból finanszírozzák.

Gépjármű hitelek és bankcsoport kockázat

A gépjármű hiteleknél a kamatkockázat közvetlenül a pénzügyi vállalkozásoknál jelentkezhet. A bankok a pénzügyi vállalkozásoknak nyújtott hitelek kamatkockázatát a teljes mérleg szemléletű kamatkockázat kezelés során lefedezik. Bankcsoport szinten akkor nem jelentkezik kockázat, ha a pénzügyi vállalkozásoknál is összhang van a források és eszközök átárazódási szerkezete között. A bankok az elterjedt gyakorlat szerint tükörfinanszírozást végeznek, azaz a banki források denominációs összetételükben és átárazódásukban is igazodnak a végső hitelkihelyezések jellemzőihez. Fischer-Sánta (2003) bankcsoport kockázati tanulmányukban pénzügyi vállalkozásoknál jelentkező kamatkockázatot alacsonynak ítélték meg.

A deviza alapú gépjármű hitelezés a bankok többségénél a pénzügyi vállalkozásokon keresztül valósul meg. A pénzügyi vállalkozások anyabank általi refinanszírozása a kihelyezések devizaneméhez igazodik, ezáltal a pénzügyi vállalkozásnál árfolyam kockázati kitétség nem vagy csak minimális mértékben marad³². Emellett a bankok és a pénzügyi vállalkozások az ügyféllel kötött szerződésben továbbhárítják az árfolyamváltozásból eredő kockázatot az ügyfélre.

A banki háttérű pénzügyi vállalkozások *likviditási kockázati* kitétségét jelentős mértékben befolyásolja a mérlegükben jelentkező likviditási egyensúlytalanság: a rövid lejáratú kötelezettségek jelentősen meghaladják a rövid lejáratú eszközök mértékét³³. A rövid lejáratú kötelezettségek viszont gyakorlatilag teljes mértékben a pénzügyi vállalkozásoknak az anyabankjukkal szembeni hiteltörlesztési kötelezettségéből állnak fenn. Ebből következően abban az esetben, ha a pénzügyi vállalkozásnál likviditási nehézségek jelentkeznek, az anyabank

³² Erről bővebben lsd. Sánta Livia-Fischer Éva: Bankcsoport kockázat kezelése a magyar bankrendszerben, MNB 2003

³³ A forgóeszközök aránya 30%, a rövid lejáratú kötelezettségek aránya 52% (2004. 06. 30-i adat)

feltételezhetően megújítaná a pénzügyi vállalkozás refinanszírozási hitelét és nem kényszerítené kötelezettsége teljesítésére³⁴.

III.3. Működési kockázatok

A bankok fogyasztási hitelezéssel összefüggő működési kockázati kitettségét az adott bankra jellemző személyi és technikai feltételek befolyásolják, melyek egy része szorosan kapcsolódik a hitelezési kockázathoz, mértékük azonban jóval alacsonyabb annál.

A válaszadó bankok többségénél a lakossági kockázatkezelési terület főosztályi, illetve igazgatósági szinten szervezetileg elkülönülten működik az üzleti területtől, ugyanakkor kockázatot jelent, hogy ez a szervezeti különállás nem minden banknál valósul meg legfelsőbb szinten. A bankok döntő hányadánál a hitelbírálati folyamatban a kockázatkezelési terület jóváhagyása csak az egyedi, kivételes feltételeket tartalmazó, illetve különlegesen nagy összegű fogyasztási hitelek engedélyezése esetén szükséges. A fogyasztási hiteleknél jellemző gyors döntési folyamat a standard feltételrendszerű, kis összegű hitelek esetében egyszemélyi, s a bankok többségénél nem vezetői szintű hitelbírálatot jelent, ami a nem megfelelő hatékonysággal működő scoring rendszert üzemeltető bankok esetében a kockázati kitettség emelkedését eredményezheti.

A fogyasztási hitelek elbírálásánál a tapasztalatok szerint a csalás kockázata is magasabb, mint pl. a lakáshitelek esetében, ami elsődlegesen hamisított okmányok benyújtásával, illetve a nem valós adatok megadásával valósulhat meg.

A *gépjárműhitelezésnél* további működési kockázatokat hordoz magában, hogy a hitelbírálatot nem minden pénzügyi vállalkozásnál támogatja scoring rendszer, vagy annak fejlettsége elmarad a bankoknál alkalmazott rendszertől. Az autókereskedők közreműködése is jelentős kockázati tényező, amennyiben a bankok nem elég körültekintően választják ki a kereskedő partnereket, nem kontrollálják őket megfelelően, illetve a velük kötött szerződések nem ösztönzik őket prudens hitelezési magatartásra.

A hitelkártyával történő visszaélésekből (pl. elveszett, ellopott, hamisított kártyákkal okozott kár, hamis adatokkal igényelt kártyák stb.)³⁵ származóan a bankoknak közvetlen vesztesége jelentkezik, hiszen a vonatkozó jogszabály³⁶ értelmében a kártya elvesztésének vagy ellopásának bejelentését követően teljes mértékben a bankok viselik a kárt³⁷. Az utóbbi években kedvező tendenciák figyelhetők meg a kártyacsalások visszaszorításának terén annak eredményeként, hogy a bankok folyamatosan dolgoznak a visszaélés gyanús műveleteket kiszűrő monitoring rendszerek korszerűsítésén.

IV. Összefoglalás

A hitelintézetek és a banki háttérű pénzügyi vállalkozások fogyasztási célú hitelezési gyakorlatát és kockázati kitettségét áttekintve az alábbi főbb megállapítások tehetők:

³⁴ Lsd. Fischer Éva – Sánta Livia: Bankcsoport-kockázat kezelése a magyar bankrendszerben, 2003

³⁵ Bővebben lásd: Keszy-Harmath Zoltánné: Visszaélések a bankkártya üzletágban (2003.)

³⁶ A Pénzforgalomról, pénzforgalmi szolgáltatásokról és az elektronikus fizetési eszközökről szóló 232/2001. számú kormányrendelet

³⁷ A bejelentést megelőzően a kártyabirtokos felelőssége csak 45.000 Ft-ig terjed, míg az e feletti kár is a bankokat terheli, kivéve, ha az nem a birtokos szándékos vagy súlyosan gondatlan felelőssége folytán következett be

A fogyasztási hitelezés legjelentősebb kockázati szegmensét jelentő *hitelkockázat* mértéke alapvetően az ügyfelek fizetőképességétől és készségétől, a szabad felhasználású jelzáloghitelek és gépjárműhitelek esetében ezen felül a fedezeti portfólió értékének várható alakulásától függ. Az adósok fizetőképességét nagyban befolyásolja az a tény, hogy a hazai pénzügyi kultúra hiányosságaiból fakadóan egy részük nem képes helyesen megítélni a saját jövedelmi helyzetéhez igazodó teherviselő képességét, továbbá nem rendelkezik elégséges ismeretekkel az egyes pénzügyi termékekről. A hitelezési kockázatokat növeli, hogy a bankok számára rendelkezésre álló információk korlátossága miatt az ügyfél nemfizetésének valószínűsége nehezen becsülhető, emellett a deviza alapon is hozzáférhető hiteltermékek esetében az adósokat terhelő árfolyam- és kamatkockázat is végső soron a bankok hitelezési kockázati kitétségét növeli. A hitelezési kockázatok emelkedéséhez hozzájárul továbbá a scoring rendszerek nem megfelelő részletezettsége, valamint a szabad felhasználású jelzáloghitelek esetében a fedezetértékelésekkel összefüggő problémák. A gépjármű finanszírozás piacán az erősödő verseny hatására a finanszírozók kitolták a kockázatviselési hajlandóságuk határait, melynek hatása végső soron a gépjárműhitelt nyújtó pénzügyi vállalkozások mögött tulajdonosként és szinte kizárólagos finanszírozóként meghúzódó hazai piacvezető bankoknál csapódhat le.

A fogyasztási hitelezéssel kapcsolatosan a bankoknál és a pénzügyi vállalkozásokon keresztül a bankcsoportnál fennálló *kamat-, árfolyam- és likviditási kockázatot* összességében alacsony mértékűnek ítéljük. A bankok fogyasztási hiteltermékeivel összefüggő ezen kockázati komponensek a teljes banki pozíció részeként jelentkeznek, ezért a kockázatmérés és -kezelés is teljes mérleg szemléletben történik. A bankok és pénzügyi vállalkozásaik közötti refinanszírozási struktúra kapcsán potenciálisan felmerülő bankcsoport szintű piaci és likviditási kockázat mértékét szintén nem tekintjük jelentősnek, mivel a banki források denominációs összetételükben és átárazódásukban igazodnak a végső hitelkihelyezések jellemzőihez.

A bankok fogyasztási hitelezéssel összefüggő *működési kockázati* szegmensei (szervezeti összefonódások, egyszemélyi döntések, hitelkérelemmel kapcsolatos ügyfélcsalások, scoring rendszerek hiányosságai, hitelkártyával elkövetett visszaélések) a hitelezési kockázathoz kapcsolódnak, mértékük azonban jóval alacsonyabb annál.

Az üzletág *jövedelmezőségét* tekintve a fogyasztási hiteltermékek banki árazási gyakorlata jelentősen eltér a gépjármű hitelekétől. A *bankok által nyújtott fogyasztási hiteltermékek* esetén a 2003. évre vonatkozó 11,7%-os kamatmarzs nemzetközi összehasonlításban is igen magasnak számít, az árazási kondíciók alakulását az egyes részpiacokon kialakult verseny és a bankok versenypozíciója mellett egyéb tényezők (magas működési költségek, a bankok relatív kevésbé hatékony működése, kamatkockázati felár, termékkockázatosság) befolyásolják. A *pénzügyi vállalkozások által nyújtott gépjármű hitelek* kialakult árazási gyakorlatát a piaci verseny mellett a konstrukció jellemzői és részpiaci sajátosságok határozzák meg. A vizsgált egyéb fogyasztási hiteltermékekhez képest alacsonyabb kamatmarzsot elvileg indokolhatná a fedezet mellett történő hitelezés, ugyanakkor több tényező következtében (a finanszírozók kockázatvállalási hajlandóságának emelkedése, fedezeti arány csökkenése, az árverseny miatti csökkenő ügyleti kamatok) a jelenlegi kamatmarzs csökkenő mértékben képes fedezni a gépjármű finanszírozók ténylegesen vállalt kockázatait.

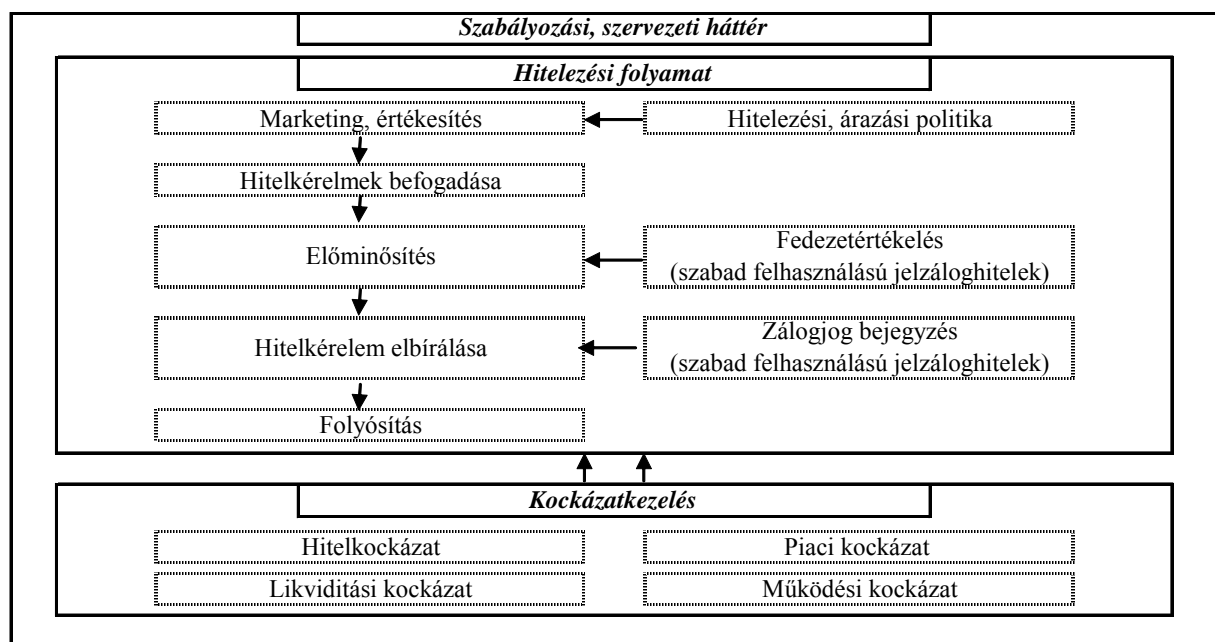
Összegzésként megállapítható, hogy a hitelintézetek és a banki háttérű pénzügyi vállalkozások fogyasztási hitelezési gyakorlata és az üzletághoz kapcsolódó kockázati kitétség jelenlegi mértéke nem veszélyezteti a pénzügyi rendszer stabilitását.

Függelék: A fogyasztási hitelezés gyakorlata

I. A fogyasztási hitelezés gyakorlatához kapcsolódó bankokkal szembeni elvárások

A bankok fogyasztási hitelezési gyakorlatát és az üzletág sajátosságaiból adódó kockázatnövelő tényezőket az egyes hiteltermékek függvényében az alábbi ábrán feltüntetett kockázati pontok alapján értékeltük. A hitelezés gyakorlatában nincs érdemi különbség az egyes konstrukciók között, mindössze a szabad felhasználású jelzáloghitelek esetében egészül ki az eljárásrend az ingatlanfedezethez kapcsolódó feladatokkal.

5. ábra: A fogyasztási hitelezés folyamatábrája

A hitelezés folyamatához kapcsolódó elvárások:

A **belső szabályzatok valamint a szervezeti felépítés** a hitelezési folyamat keretfeltételeit határozzák meg. Elvárásaink szerint a szabályzatok illetve a szervezeti felépítés az egyes hiteltermékek specialitásait a lehető legnagyobb mértékben figyelembe veszik és központi kialakításúak. A kockázatkezelési terület szempontjai már ezen a szinten érvényre kell, hogy jussanak.

A **hitelezési politikában** a bankok rövid és középtávú stratégiai elképzeléseket, valamint hitelállományra, portfólióminőségre és jövedelmezőségre vonatkozó elvárásokat fogalmazznak meg. A hitelezési politika vagy a termékszabályozás szintjén portfólió szintű limitek illetve kizáró vagy korlátozó feltételek meghatározása elvárás. Az **árazási kondíciókat** illetően a felszámított kamatoknak és díjaknak azonban tükrözniük kell az ügyfélkockázat mértékét.

Az **előzetes hitelbírálat** elvárásaink szerint tehermentesítheti az egyébként is túlterhelt middle-office területeket. A hitelezés folyamatában az **ügyfélminősítés (scoring)** és kapacitásvizsgálat, **illetve szabad felhasználású jelzáloghitelek esetében a fedezetül felajánlott ingatlanok értékelése** együttesen kell, hogy alapját képezzék a hitelkérelmek elbírálásának. A háztartások

hiteltörlesztési tapasztalatlansága miatt az ügyfélminősítés és a jövedelemvizsgálat döntésbeli súlyának esetleges csökkenése jelentős kockozatnövelő tényező lehet. A scoring rendszerek kialakításában és működési hatékonyságának folyamatos figyelemmel kísérésében a kockozatkezelési terület részvétele kiemelt fontosságú.

A fogyasztási hitelezéshez kapcsolódó **kockozatkezelési tevékenység** - hasonlóan a teljes banki kockozatkezelési gyakorlathoz - alapvetően a felmerülő hitelezési, piaci, likviditási valamint működési kockozatok kezelését végzi, figyelembe véve az egyes konstrukciók specialitásait. Tekintettel arra, hogy jelenleg több fogyasztási hiteltermék is növekedési szakaszban van (szabad felhasználású jelzáloghitelek, kártyahitelek), a hitelkockozatot meghatározó portfólió minőség folyamatos ellenőrzése, valamint a követelésminősítés és értékvesztés elszámolás szabályozásánál az egyértelmű definiáltság kiemelt jelentőséget kap.

A hitelállomány folyamatos növekedése hatással van a bankok **kamat, árfolyam illetve likviditási kockozatára** is. Mivel ezen kockozatok kezelése nem termékhez kötött, hanem teljes mérleg szemléletben valósul meg, a kockozati kitettség mérésének megfelelő rendszeressége, valamint az alkalmazott kockozatkezelési technikák folyamatos fejlesztése a bank elemi érdeke.

A fogyasztási hitelezéssel kapcsolatos **működési kockozatok** speciális formái (visszaélés a fedezetértékeléssel, csalás, hitelkártyával történő visszaélések, informatikai rendszer hiányosságaiból eredő kockozatok stb.) valamennyi hiteltermékhez kapcsolódóan megjelennek, melyek nem megfelelő kezelése – különösen a gépjármű finanszírozáshoz és a jelzáloghitelekhez kapcsolódóan – jelentős mértékű hitelezési veszteségek kialakulását eredményezhetik.

II. A banki belső szabályozási háttér fejlettsége

A fogyasztási kölcsönökre vonatkozó hitelezési szabályozás kialakításakor a bankok elsődlegesen a kockozati kitettség mértékét és az egyes termékekre vonatkozó stratégiai célkitűzéseket vették figyelembe abból kiindulva, hogy a biztosíték nélküli lakossági hitelkonstrukciók (folyószámlahitel, személyi kölcsön, hitelkártya, áruhitel) az egyik legkockozatosabb termékcsoportot jelentik a bankok számára. Ebből kiindulva a hitelkérelmek elbírálására vonatkozó szabályozásban is szigorúbb megközelítést kell alkalmazni. A biztosíték nélküli hitelezés kulcseleme az ügyfélről rendelkezésre álló információk megbízhatósága, hiszen a kockozatvállalási döntés a jelenlegi és korlátozott tartalmú információkat kezelő adósnilyvántartó rendszer mellett az ügyfél által benyújtott dokumentációk adatain alapszik. Ezen elvárásokból kiindulva a bankok olyan egységes kockozatkezelési módszertan kialakításában érdekeltek, amely biztosítja a banki folyamatok hatékonyságát és gyorsaságát, ugyanakkor lehetővé teszi az ügyfélkockozati szempontból jelentősen diverzifikált állomány portfóliószintű kockozati menedzselését is. A bankok a fogyasztási hitelezés esetében alkalmazott belső szabályozási rendszerük kialakításánál az alábbi szempontokat követik:

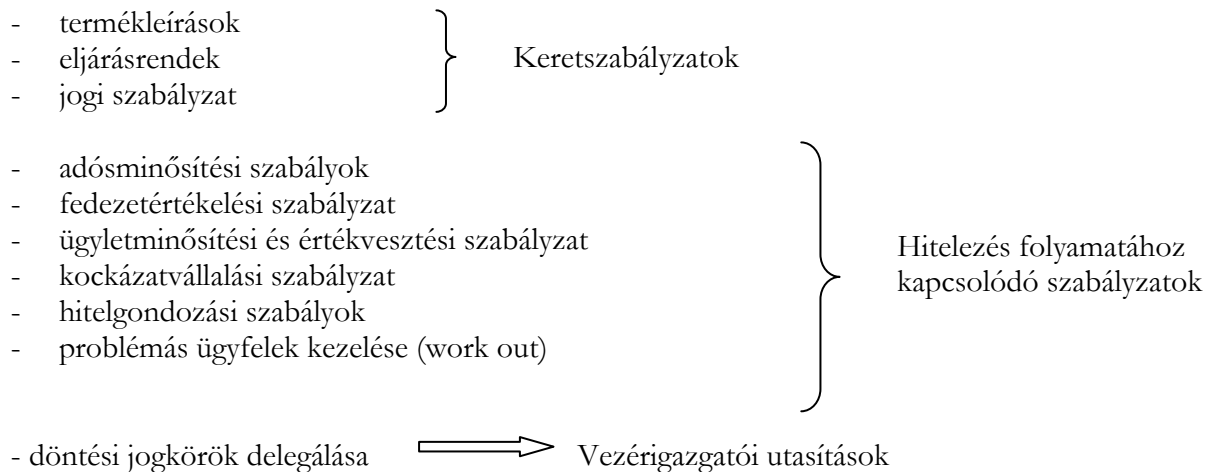
- a törvényi előírásoknak való megfelelés,
- konzisztencia a kapcsolódó banki belső szabályzatokkal,
- bírálati folyamat ügyfélre-, ügyfélcsoportokra szabott kialakítása a kockozatok csökkentése érdekében,
- szabályozási folyamat átláthatósága és ellenőrizhetősége,

A hitelezési folyamatok banki szabályozottságáról általában elmondható, hogy a még erős anyabanki háttérrel rendelkező bankok is többnyire saját maguk által megfogalmazott alapelvek mentén alakították ki az egyes fogyasztási hiteltermékek hitelezési folyamatának belső szabályozását. A bankok többsége ugyanakkor keretfeltételként figyelembe vette az anyabanki konzern jövedelmezőségi, illetve kockozatvállalási előírásait is. A szabályozás kialakításában követett alapelvek közül kiemelhető, hogy kidolgozásuk minden esetben központiilag történt meg.

Az egyes termékek szabályozása jellemzően termékleírásból, eljárásrendből, valamint a kapcsolódó számviteli rendelkezésekből áll. A termékleírás az egyes termékekre vonatkozó speciális szabályokat tartalmazza, az eljárásrend pedig a hitel igénylésétől a hitel monitoringjáig foglalja össze az egyes területek feladatait. Ezen belül a legnagyobb hangsúlyt a termékleírások kapták, melynek háttérében elsősorban a front-office minél gyorsabb és hatékonyabb működésének biztosítása áll.

A gépjármű finanszírozást végző pénzügyi vállalkozások belső szabályozása a bankokéhoz hasonló struktúrában történik, azonban azok kialakításáért a pénzügyi vállalkozás felel.

A fogyasztási hitelezéssel kapcsolatban az alábbi főbb belső szabálytípusok emelhetők ki:

A vizsgált bankok a szabályzataik között nem említették meg a fogyasztási hitelezés által generált piaci kockázatokra (kamat, likviditási) vonatkozó speciális szabályzatot, s ennek kialakítását a jövőben sem tervezik, mert ezen kockázatok kezelése teljes banki mérlegszemléletben történik. A vizsgált bankok a jelenleg alkalmazott szabályozási rendszert megfelelőnek ítélik, egy bank esetében a bank rövid- és középtávú hitelezési politikával párhuzamosan a szabályozási rendszer is felülvizsgálat alatt áll.

III. A hitelezési folyamat szervezeti háttére

A megvizsgált bankok gyakorlatában a hitelezési tevékenység három fő szervezeti egysége a fiók/régiók, a lakossági/fogyasztási hitelezésért felelős szakterület, valamint a kockázatkezelésért felelős szervezeti egység, ez utóbbihoz szorosan kapcsolódnak a monitoring és work out feladatokat ellátó egységek.

A hitelezés alapegységei a **fiókok**, illetve a fiókokat összefogó régiók, melyek a hitelezés marketing és üzleti oldalának bonyolítását végzik. A fiókhálózat feladata az ügyfelek tájékoztatása, a hitelkérelem befogadása és előterjesztése. Standard esetben a döntéshozatal, a hitel folyósítása is a fiókok hatáskörébe tartozik, egyes kiemelt fiókok hite ellenőrzési feladatokat is ellátnak. A régióközpontok a területi alapon hatáskörükbe sorolt fiókok szakmai felügyeletének ellátása mellett a standardtól eltérő ügykezelést igénylő esetek kezelését, valamint régiós döntési kompetenciához sorolt hitelígénylések elbírálását végzik.

A hitelezési kockázat alapszintű mérése már a hitelkérelmek befogadásakor megtörténik, hiszen a hitelkérelem az irreális hitelcél, vagy az ügyfél labilis pénzügyi helyzete esetén összeghatártól függetlenül - a különböző szabályzatokban rögzített feltételek betartása mellett - már fiókszinten elutasításra kerülhet.

Az egyes fogyasztási hiteltermékek stratégiai és üzletpolitikai célkitűzéseinek kialakításáért, az üzletághoz tartozó tevékenységek stratégiai irányításáért, valamint e tevékenységek összefogásáért a **lakossági szakterület** felel, melyen belül – a bank méretétől függően - az egyes hiteltermékekre specializálódott kisebb szervezeti egységek is elkülönülhetnek. A lakossági szakterület feladata:

- az éves eredmény, illetve likviditási tervek elkészítése,
- a régió szintű célkitűzések meghatározása,
- a banki szintű termékfejlesztési irányelvekhez igazodva új hitelkonstrukciók kidolgozása,
- a meglévő termékek korszerűsítése,
- hiteltípustól függően a termékek fiókhálózatban, gépjármű hitelek esetében a kapcsolódó pénzügyi vállalkozás általi, áruhitelek és hitelkártyák esetében az együttműködő kereskedelmi partnerrel közös értékesítésének előkészítése.

A lakossági szakterület tevékenységéhez szorosan kapcsolódik a hitelengedélyezéssel összefüggő feladatokat ellátó alegység, melynek elsődleges feladata az egyes konstrukciók hitelengedélyezési eljárásának, a hitelbírálati szempontok, a szerződési feltételek és a módosítások szabályozásának kialakítása. A terület emellett közreműködik a hitelbírálati szempontok, valamint az adósminősítési szabályzat kialakításában és karbantartásában is.

A fogyasztási hitelezésből eredő kockázatok kezelése, a kockázatkezelés rendjének kialakítása, működtetése és fejlesztése a **kockázatkezelési szakterület** feladata. Elvégzi a követelések minősítését, javaslatot tesz az értékvesztés és a céltartalékok mértékére vonatkozóan. A nem problémamentes követelésállomány elemzését követően javaslatokat dolgoz ki a hitelfortfolio minőségi összetételének javítására, új hiteltermékek kidolgozása esetén elvégzi ezek kockázati minősítését. A kockázatkezelés részt vesz a hálózati egységek kompetenciáját meghaladó hiteldöntések meghozatalában is.

A hitelezés és kockázatkezelés minden vizsgált bank esetében főosztályi, illetve igazgatósági szinten elkülönül egymástól, azonban felsőbb szinten több esetben a két szakterületet ugyanaz a vezérigazgató-helyettes vagy ügyvezető felügyeli.

A bank szervezetén belül a kockázatkezelési tevékenységhez közvetlenül kapcsolódnak a monitoring és work out területek.

A *monitoring* osztály vagy csoport szintű egység felel a hitelengedélyezés keretében hozott valamennyi döntés nyilvántartásáért, a Bankközi Adósnilyvántartó Rendszerrel (BAR) való kapcsolattartásért, emellett a bankok többségénél a monitoring "soft collection" feladatokat is ellát.

A *work out* terület végzi a hitelfelmondások és peres ügyek szakmai előkészítését, koordinálja, és szakmailag felügyeli a követelések értékesítését, a behajtás alatti követelések kezelését, valamint a behajthatatlan követelések leírását.

IV. Hitelezési politika

A bankok által kidolgozott hitelezési politikával szembeni alapvető elvárásként fogalmazható meg, hogy a bankra illetve a bankcsoportra vonatkozóan általánosan és üzletági mélységben elemezze:

- a piaci környezet és a bank abban betöltött szerepének várható fejlődését;
- a termék- és szolgáltatásfejlesztés célpiacait, irányait;
- a portfólió kockázatának mérséklésére irányuló célkitűzéseket és annak eszközeit;
- a megcélzott ügyfélcsoportok jellemzőit;
- az értékesítési csatornáknak tervezett változásokat, valamint a célok eléréséhez szükséges egyéb feltételek (források, IT fejlesztések) biztosításával kapcsolatos terveket.

A megvizsgált bankok mindegyike rendelkezik hitelezési stratégiával, bár néhány bank válaszából nem derül ki egyértelműen, hogy a hitelezési politika az igazgatóságok által elfogadásra került-e. A hitelezési politika a bankok gyakorlatától függően az üzletpolitikai terv részeként, vagy önálló formában kerül kidolgozásra. A fogyasztási hitelezéssel kapcsolatban megfogalmazott elvárások a lakossági üzletágra vonatkozó tervek közé került integrálásra, melyet a bankok többsége termékszintű stratégiai tervvel egészít ki.

A hitelezési politikák tartalma és részletezettsége igen eltérő képet mutat: a vizsgált bankok közül négy rendelkezik olyan kidolgozottsági fokú, termékszintű hitelezési politikával, amely a volumenre és jövedelmezőségre vonatkozó elvárások mellett megfogalmazza a kockázatvállalási hajlandóság mértékét is.

Három vizsgált bank esetében problémát jelent, hogy a kitűzött fejlődési irányok és célok megfogalmazása tekintetében a hitelezési politikák túl általánosak. A piaci részesedés valamint a jövedelmezőség fenntartásán, illetve növelésén túl mindössze a vezértermékek kijelölésére, valamint a keresztértékesítési lehetőségek eddigieknél jelentősebb kiaknázására fókuszálnak a kockázati szempontok, a preferált ügyfélszegmensek, valamint a szükséges IT-fejlesztési szükségletek felvázolása nélkül. Két bank esetében a hitelezési politika megítélése a rendelkezésre bocsátott információk szűkössége következtében nem volt lehetséges, vélelmezhetően azonban ezen bankok is rendelkeznek termékszintű stratégiai elképzelésekkel. A lakossági üzletágra vonatkozó hitelezési politika jellemzően az anyabank által, vagy azzal szorosan együttműködve kerül kidolgozásra, az egyes fogyasztási hiteltermékekre vonatkozóan azonban a magyar hitelpiac sajátosságai miatt a magyarországi leánybank véleményének figyelembe vétele döntő fontosságú.

A vizsgált bankok többsége hitelezési politika szintjén konkrét földrajzi, ügyféltípusra, terméktípusra vonatkozó, illetve egyéb limiteket nem határoz meg, a fogyasztási hitelezés tekintetében portfólió szintű kockázati limitrendszer felállítására egy bank esetében sem került sor. A kockázatok csökkentése érdekében az egyes szegmensekre vonatkozó kizáró feltételek, valamint korlátozó limitek a fogyasztási hitelezésre vonatkozó banki belső szabályzatokban kerülnek rögzítésre, melyeket az egyedi ügyletek elbírálásakor érvényesítenek.

A hitelezési politika kialakítása és aktualizálása valamennyi bank esetében több szakterület koordinált együttműködésében valósul meg. A hitelezéshez kapcsolódó irányelvek kialakítása, valamint a piaci környezet elemzésére alapozva a fejlődési irányok meghatározása - ezen belül a hangsúlyos piaci és ügyfélszegmensek kijelölése - az üzletpolitikai és közgazdasági szakterületek feladata, mely jellemzően a felső vezetésnek közvetlen ellenőrzése alatt áll. A konkrét állományi tervek összeállítását a lakossági hitelezésért felelős szakterület dolgozza ki. Az üzleti terület felelős ezen felül a termékfejlesztéssel, valamint az értékesítés szervezésével összefüggő feladatokért is. Az üzletági tervekhez tartozó kockázati szempontok kialakítását a work out és a monitoring feladatokat ellátó szervezeti egység véleményének figyelembe vételével a lakossági kockázatkezelési szakterület dolgozza ki. Ezen szakterülethez tartozik emellett a hitelezhetőségi alapfeltételek, valamint szabad felhasználású jelzáloghitelek esetében a befogadható ingatlanok körének meghatározása és az ingatlan értékbecslés folyamatának karbantartása, fejlesztése. Az üzleti terület által kidolgozott állományi tervek teljesítéséhez szükséges árazási szempontok kialakítása a kontrolling szakterület feladata.

A hitelezési politika a banki belső előírások szerint mindegyik vizsgált banknál az igazgatóság által évente felülvizsgálatra kerül, mely a fogyasztási hitelállomány folyamatos bővülése, az üzletág jövedelmezősége, valamint a piaci trendek folyamatos követése érdekében a bankok elemi érdeke.

V. Árazási politika

A hitelintézetek az egyes termékek kondícióinak megállapításakor, illetve annak módosításakor külső és belső tényezőket egyaránt figyelembe vesznek. A külső tényezők közül a konkurens bankok hasonló termékeinek hiteldíja, a jegybanki alapkamat aktuális szintje, az aktuális pénzügyi környezet (BUBOR, EURIBOR, CHF LIBOR) alakulása, valamint a bevonható külső források várható költsége játszanak kiemelt szerepet. A piaci részarány, illetve a piaci kereslet változása attól függően befolyásolja az alkalmazott kamatokat és díjakat, hogy az adott termék vonatkozásában a bank milyen (piacszerző, piackövető) stratégiát tűzött ki célul. A bankok válasza alapján a működési költségek alakulása közvetetten ugyan, de szintén befolyásolja a felszámított hitelköltség mértékét.

Belső tényezőként a bankok valamennyi hitel típus esetében meghatározzák az elvárt termék jövedelmezőséget, vizsgálják a portfólió minőségét, felülvizsgálják a termékben rejlő kockázatokat, illetve az ehhez tartozó kockázati felárat. A hitelezési kockázatot növeli ugyanakkor, hogy az adott ügyfél részére a hitelbírálati folyamat során meghatározott hiteldíj a későbbiekben az ügyfél kockázati besorolásának kedvezőtlen irányú elmozdulása esetén sem változik.

A fogyasztási hiteltermékek kondíciós listájának felülvizsgálata a válaszadó bankoknál 2-4 heti rendszerességgel folyamatosan megtörténik. Az egyes termékek esetében érvényesített kamatváltoztatás mértékét a piaci folyamatokon kívül befolyásolja, hogy forint vagy deviza alapú-e az adott fogyasztási hitelkonstrukció, valamint hogy biztosíték nélküli vagy fedezett (jelzálog alapú) hitelről van szó.

VI. Marketing stratégia, értékesítési csatornák

A széles rétegeket érintő fogyasztási hiteltermékek megismertetésében és értékesítésében a **marketing kommunikáció** kiemelt jelentőséget kap. A jelenlegi piaci környezetben elengedhetetlenek a hirdetési kampányok, amelyekkel megteremthető egy-egy hiteltermék piaci ismertsége. A piaci szereplők tapasztalatai szerint a kampányok idején jelentősen nő az adott termék iránti érdeklődés, ami a kihelyezések volumenét is pozitívan befolyásolja. Ennek hátterében elsődlegesen az áll, hogy a jelenlegi gyakorlat szerint a fogyasztási hiteltermékek igénybevételét a bankok jellemzően nem kötik hosszabb számlavezetési múltéhoz, így a hitelkereslet hirdetési kampányokkal jelentősen befolyásolható.

A potenciális ügyfélkör szegmentálását a hitelintézetek saját, illetve vásárolt külső adatbázisok alapján elsődlegesen jövedelmi helyzet, életkor, valamint gépjármű hitelek esetén gyártmány-kategóriánként végzik. Az alkalmazott hirdetési csatornákat illetően a leghatékonyabb közvetítőnek a televízió minősül, melyet a termék jellegétől függően a nyomtatott sajtó, plakát, rádió, valamint az internet egészíti ki. Az áruhitel és hitelkártyák esetében ezen felül a kereskedelmi partnerek által terjesztett szóróanyagok is jelentőséggel bírnak.

A vizsgált bankok esetében a marketing aktivitás hatékonyságának visszamérése heti, illetve havi rendszerességgel valamennyi vizsgált hitelintézet esetében megtörténik, bár egy bank esetében erre mindössze éves gyakorisággal kerül sor. A visszamérés jellemzően a call-centerbe beérkező hívások, az internetes honlap látogatottsága, a fiókhálózatból származó sales riportok alapján készített felmérések alapján történik, figyelembe véve a terméket érintő piaci tendenciák alakulását.

A *gépjármű finanszírozásban* a hirdetési kampányoknak kettős hatása figyelhető meg:

- az ügyfelek megismertetése a hitelhez jutás technikai és árazási feltételeivel, melynek következtében egyre több ügyfél már nem az értékesítők véleményét kéri ki a számára legmegfelelőbb konstrukciót illetően, hanem az önállóan begyűjtött információk alapján konkrét igényekkel jelentkeznek.
- az extrém ajánlatok (pl.: roncsautó beszámítás, 0% önrész, casco mentes finanszírozás, kamatmentes hitel, vagy alacsony THM) népszerűsítése olyan ügyfélkört is vásárlásra ösztönzött, amely korábban nem számolhatott új autó vásárlásának lehetőségével.

A pénzügyi vállalkozások jellemzően rendelkeznek önálló marketing stratégiával, mely az anyabankkal rendszeresen egyeztetésre kerül. Az üzletágban alkalmazott marketing akcióknak jellemzően három típusa van:

- **Önálló akció:** A finanszírozó a piaci, márkakereskedői igényekre reagálva egy akciós konstrukciót fejleszt ki valamennyi márkára, melyet önállóan hirdet.
- **Márkaimportőri akció:** A finanszírozó az adott márka importőrével, valamint a márkakereskedőkkel közösen vezet be egy akciós konstrukciót. A marketing háttérrel általában a finanszírozóval együttműködve az akciót összefogó importőr szervezi.
- **Kereskedői akció:** A márkakereskedők önállóan, vagy csoportosan kezdeményeznek akciókat, amelyhez a finanszírozók reklámtámogatását is kérik, cserében a finanszírozó megjelenik a reklámanyagokban, vagy ajánlatával részt is vesz az akcióban.

Értékesítési csatornák szempontjából a fogyasztási hitelek hagyományos értékesítési helye a személyi, kártya és jelzálog hitelek esetében elsődlegesen a bankfiók, áruhitel esetében a szerződött kereskedelmi partnerek, gépjármű hitelek esetében pedig a márkakereskedők.³⁸ Általános tendencia továbbá az elektronikus csatornák szerepének növekedése. A fogyasztási hitelek esetében a call-center elsősorban az ügyfelek előzetes informálásában, az internet banking a terméktájékoztatók, kondíciós listák és a hitelkérelmi dokumentációk hozzáférhetőségében kap hangsúlyt. Az egyéb értékesítési csatornák közül az egyes bankokkal szerződésben álló ügynökök emelhetők ki, melyek feladata a hiteltermékek ügyfelekkel való megismertetésére és értékesítésére koncentrálódik. A hitelkérelem befogadásától a fiókok, áruhitel esetén a kereskedelmi partnerek foglalkoznak az ügyfelekkel.

Az egyes értékesítési csatornák kihasználtságának mérése szempontjából a vizsgált bankok vegyes képet mutatnak, a visszamérés jellemzően a kihelyezés állomány alakulása alapján havi rendszerességgel történik meg.

VII. Előzetes hitelbírálat

Az alkalmazott előminősítési rendszerek kettős célt szolgálnak: egyrészt elvégzik az ügyfelek részéről felmerült hiteligények kockázati szempontú előszűrését, másrészt információt szolgáltatnak.

Az előszűrés célja a nem hitelezhető ügyfelek érdemi hitelvizsgálat nélküli kiszűrése, mely a **szabad felhasználású jelzáloghitel** esetében három bank kivételével valamennyi esetben megfigyelhető, az információs funkció azonban ezen bankok esetében is rendelkezésre áll. Az

³⁸ A gépjármű finanszírozásban aktív bankok tapasztalatai szerint a márkakereskedőket a független kereskedőknél jóval alaposabb üzleti magatartás jellemzi, melynek háttérében a jelentősebb tőkeerő mellett a generálimportőr által diktált feltételek állnak, melyek teljesítésére egy átlagos használtautó kereskedés nem lenne képes.

előzetes hitelbírálat átfutási ideje az általános tájékoztatással együtt a legtöbb bank esetében nem haladja meg a 10 percet, mely a jövedelem igazolás vizsgálatára, az ügyfél pénzügyi múltjára, valamint a megfelelő ingatlan tulajdonjogával való rendelkezés megállapítására terjed ki. Az előminősítés megbízhatósága csak részleges, mivel a jövedelemigazolást kiállító munkáltató ellenőrzése csak utólag történik meg. Az ingatlan fedezet megfelelősége pedig csak az értékelési szakvélemény eredményének ismeretében állapítható meg, mivel az ügyfelek előzetesen kevésbé tudják pontosan felmérni ingatlanuk valós piaci értékét. A tapasztalatok alapján azon potenciális ügyfelek körében, melyek az előszűrés alkalmával megfelelnek a bankok által támasztott minimum feltételeknek, valamint megfelelő fedezettel rendelkeznek, a hitelkérelmek pozitív elbírálásának aránya 90% felett van.

A **személyi hitelek** esetében – mögöttes fedezet hiányában - különösen fontos, hogy a bankok már a hitelbírálat folyamatában megfelelően kiszűrik a nem fizetőképes ügyfeleket. Ennek érdekében a bankok többsége alapvető hitelezési feltételeket határoz meg, melyek meglétét, már az előszűrés során igyekeznek ellenőrizni. Emellett azt is meghatározzák, hogy az adatok hitelessége esetén a potenciális ügyfél nagyságrendileg mekkora hitelösszegre jogosult. **Folyószámla hitelek** esetében a bankok az előszűrés alkalmával a 3-6 havi számlavezetési múlt, valamint az igényelt hitelkerettel legalább megegyező összegű rendszeres jövedelem átutalás meglétét ellenőrzik.

A személyi és folyószámla hitellel ellentétben a bankok döntő többsége nem végez előminősítést **áruhitel**ek, valamint **hitelkártya** igénylés esetében. Ennek oka egyrészt a hitelbírálat gyorsasága, másrészt a kereskedelmi partnerekkel közösen értékesített ún. co-branded kártyák esetében ez nehezen is lenne kivitelezhető. A scoring eljárást megelőzően ugyanakkor ellenőrzik az előírt dokumentumok meglétét, s azt, hogy az előírt hitelezési alapfeltételeknek megfelel-e az ügyfél.

Előzetes hitelbírálatot jellemzően a **gépjármű finanszírozók** sem alkalmaznak. Ezt a potenciális ügyféllel folytatott szóbeli konzultáció helyettesíti, melynek keretében a finanszírozó felméri az ügyfél pénzügyi helyzetét és tájékoztatást ad a szóba jöhető konstrukcióról és a hitel nagyságrendjéről.

VIII. Fedezetértékelés

Szabad felhasználású jelzáloghitelek

A szabad felhasználású jelzáloghitelek esetében a banknak a hitelbírálatot megelőzően - de legkésőbb a hitelszerződés megkötése előtt - meg kell vizsgálnia a bevonható fedezetekre vonatkozó okiratokat, azok forgalmi és hitelbiztosítéki értékét.³⁹ A hitelbiztosítéki érték megállapítása történhet egyszerűsített értékbecsléssel (pl. lakótelepi lakások esetében), vagy ingatlanforgalmi szakértő bevonásával. Szabad felhasználású jelzáloghitelek esetén az értékbecslést jellemzően a bankkal szerződést kötött külsős értékbecslők végzik, melyeket a bank belső műszaki ellenőrei ellenőriznek.

Az LTV-értékekkel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a hitelbiztosítéki érték maximált arányának hiánya jelentős hitelezési kockázat növelő tényezőt jelent, mivel magas LTV-arány esetében mind a fedezetül szolgáló ingatlan értékében, mind az adós jövedelmi helyzetében

³⁹ A hitelbiztosítéki érték az az összeg, amellyel az ingatlan biztosítéki jogok banki érvényesítése során történő értékesítés eredményeként reálisan, mint megtérüléssel számolni lehet. Banki tapasztalatok alapján egy ingatlan hitelbiztosítéki értéke általában a forgalmi érték 70-80%-ának felel meg.

bekövetkező negatív elmozdulás sokkal inkább veszélyezteti a hitel megtérülését, mint kisebb összegű, a fedezetül szolgáló ingatlan értékéhez képest alacsonyabb terhelést nyújtó adósság esetében. A hitelezési kockázat mérséklésének céljából a bankok egy része különbséget is tesz a fedezetet és az ügyfél jövedelmi helyzetét együttesen értékelő, valamint a tisztán fedezet alapú kihelyezés között, ez utóbbi esetben a meghirdetettnél jóval szigorúbb, 30-50%-os LTV limitek is megjelenhetnek. Ezen felül az ingatlan elhelyezkedése, értéke, műszaki állapota és az igénylő jövedelmi helyzete szintén jelentősen csökkentheti a nyújtható hitel összegét.

A bankok a hitelkérelem elbírálásakor minden esetben megvizsgálják, hogy a fedezetként felajánlott ingatlant egyéb jogügylet kapcsán lekötötték-e. A bankok többsége kizárólag első helyi jelzálogjog fedezete mellett hitelez, azaz fedezetként csak tehermentes ingatlan fogadható el, elidegenítési és terhelési tilalom bejegyeztetésére azonban a lakáshitelekkel ellentétben a hatályos jogszabályok nem adnak lehetőséget. A vizsgált bankok egy része a hitelbiztosítéki érték 5-15%-os mértékéig második ranghelyen történő bejegyzésre is lehetőséget ad az LTV maximális mértékének figyelembe vétele mellett, amennyiben első helyen saját bankkal szembeni tartozás (lakáshitel), illetve állami, önkormányzati vagy munkáltatói tartozás áll.

A bankok fedezetértékelési szabályzatai alapján szabad felhasználású jelzáloghitel fedezeteként csak Magyarország területén levő per-, és tehermentes, önállóan forgalomképes ingatlan szolgálhat. Az elfogadható fedezetekre vonatkozó jogi kritériumokon felül a kockázatok mérséklése érdekében a bankok egyéb (pl.: az ingatlan földrajzi elhelyezkedésére, minimális forgalmi vagy hitelbiztosítéki értékére, műszaki állapotára vonatkozó) limiteket is meghatározhatnak.

Gépjármű finanszírozás

Gépjárműhitelek nyújtása esetében az egyes piaci szereplők magatartása elsődlegesen az ügyfél önrészenek meghatározásában tér el. Az önrész meghatározásának alapja elvileg a finanszírozott eszköz fedezeti értékének figyelembe vételével történhetne meg. Ugyanakkor az önrész mértékét a legtöbb finanszírozó a piaci verseny kihívásainak engedve folyamatosan csökkenti, így eredeti funkcióját egyre kevésbé tölti be. A növekvő kockázati kitettséget csak részben ellensúlyozza, hogy a használt autókkal foglalkozó kereskedések általában magasabb önrész befizetését követelik meg.

A kapott információk szerint pótlólagos fedezet (jellemzően készfizető kezesség) bekérésére az ügyletek jelentős arányában (25-40%) kerül sor, melyre az ügyfél jövedelmi helyzetében vagy a finanszírozott gépjármű értékében bekövetkezett kedvezőtlen változás esetén van szükség. A finanszírozók 60-70% körüli megtérülési aránnyal számolnak arra az esetre, ha a hitel nemteljesítése esetén a fedezet kényszerértékesítésére kerül sor. Az értékesítést a kereskedők önállóan, partnerek bevonásával, vagy erre szakosodott céggel végeztetik el.

A márkakereskedők jellemzően a használtautó kereskedéseknél jóval körültekintőbb üzleti magatartást képviselnek. A legtöbb finanszírozó a velük kapcsolatban álló kereskedésenként külön-külön végez portfólióelemzést, melynek eredményeit több irányba visszacsatolják: egyrészt a kereskedővel való szerződések megtartásával kapcsolatos döntésekhez, a hitelbírálokhoz és a kockázatkezelés felé is.

IX. Hitelkérelmek elbírálása

Az egyes hiteltípusok esetében alkalmazott scoring rendszerek összehasonlítását és értékelését megnehezíti, hogy több válaszadó bank a scoring rendszerével kapcsolatos információkat üzleti titokként kezeli s ezért erről nem közölt információkat. A bankok a hitelígeny elbírálásakor

elsősorban azt értékelik, hogy mennyire fizetőképes az ügyfél, vagyis a legnagyobb súllyal a havi nettó jövedelem mértéke és a kért hitelösszeg havi törlesztő részletének nettó jövedelemhez viszonyított aránya szerepel. Az ügyfél jövőbeni fizetési hajlandóságának megítéléséhez a jövedelmi helyzet mellett a munkahely stabilitását, illetve az ügyfél életkorát veszik figyelembe. A hitelbírálat eredményeként a bankok jellemzően 2-3 kategóriába sorolják az ügyfeleket, ennél szofisztikáltabb ügyfélminősítésről beszámoló bankoknál is a végeredmény 3 kategóriára szűkül. A bankok ügyfélszerző magatartásának erősödését mutatja, hogy az engedélyezés és az elutasítás mellett egy „mérlegelési” kategóriát is bevezettek, amely lehetővé teszi, hogy módosított feltételek mellett (kezes, adóstárs bevonása, kisebb hitelösszeg, hosszabb futamidő) az ebbe a kategóriába sorolt ügyfelek is hitelhez jussanak. A bankok csak kis hányada zárja ki az elbírálás során a szubjektív szempontok figyelembe vételét. A legtöbb banki gyakorlatban lehetőség van szubjektív információk figyelembe vételére. A bankok többsége erre is támaszkodva igyekszik kiszűrni a csalásra utaló jeleket. Az ügyféllel kapcsolatban álló ügyintéző szubjektív véleményének figyelembe vételére általában korlátozott lehetőségek mellett, s döntően negatív tényezőkre utaló jelek esetén adnak lehetőséget a bankok. A hitelkonstrukcióból adódóan fontos, hogy a hitel elbírálási és döntéshozatali eljárás minél gyorsabb legyen.

A hatékony kockázatkezelési és minősítési rendszer kialakítását nehezítő általános probléma, hogy a magánszemélyek fizetési fegyelmeről és eladósodottságáról a bankok és gépjármű finanszírozók nem rendelkeznek részletes információkkal. Mivel Magyarországon jelenleg csak negatív adólista (Bankközi Adósnilyvántartó Rendszer) működik, a leendő ügyfél korábbi tartozásaival, fizetési fegyelmeivel, illetve más banknál elbírálás alatt lévő esetleges hitelkérelmeivel kapcsolatos információkhoz való hozzáférés csak részlegesen megoldott. Ez jelentős kockázatt növelő tényező, hiszen a legtöbb bank olyan ügyfelek számára is engedélyez hitelt, akiknek előéletéről semmilyen információval nem rendelkezik.

A **szabad felhasználású jelzáloghitel** esetében a hiteldöntés valamennyi hitelintézet esetében a banki hierarchia (fiókvezető, régióvezető, főosztályvezető stb.) felépítéséhez és az egyedi hitelösszegek nagyságához kapcsolódik. Tekintettel arra, hogy a szabad felhasználású jelzáloghitel esetében az átlagos hitel nagyság 1-5 millió forint között mozog, megállapítható, hogy a hitelkérelmek elbírálása decentralizált, ami többnyire fiókvezetői szintet jelent. A hitelebírálás átlagos futamideje a döntési centralizáltság függvényében jelentős szóródást mutat, összességében az előterjesztéssel és kiértékeléssel együtt kb. 5-15 nap között mozog.

Áruhitel esetében az alkalmazott scoring rendszer részleteiről információkat rendelkezésre bocsátó bankok esetében a hitelkérelmező banki előéletének esetleges negatív tapasztalatai (behavioural scoring) a hitelkérelem elbírálásakor fokozott figyelmet kapnak, a Bankközi Adósnilyvántartó Rendszerből (BAR) származó információk pedig kizáró feltételként funkcionálnak. Tekintettel arra, hogy a hitelkérelmeket az ügyfeleknek döntően a bankkal szerződött kereskedőnél kell benyújtani, az értékesítő eladó szubjektív véleménye elsősorban negatív döntés esetén játszik szerepet. Mivel az áruhitel döntő része 1 millió forint alatti kötelezettség vállalást jelent, a hitelkérelmek elbírálása decentralizáltan zajlik. A hitelebírálás átlagos futamideje a banki infrastruktúra fejlettségétől függően alapesetben 10-30 percet vesz igénybe. Áruhitel esetében a hitelek elbírálása során szubjektív szempontok a scoring részeként nem érvényesülnek. Banki tapasztalatok szerint áruhitel konstrukcióktól, illetve kereskedelmi partnerektől függően a kérelmezők 70-90%-a bizonyul hitelképesnek.

A **személyi hitel** esetében kockázatt növelő tényező, hogy a bankok többsége a kisebb összegű hitelek esetén nem alkalmazza a „négy szem elvét”. A bankok által szolgáltatott adatok azt mutatják, hogy az engedélyezett személyi hitelek 74%-a 500 ezer forint alatti kis összegű hitel, amelyről a bankok többségében hitelügyintézői szinten döntenek. Az ezt meghaladó összegű

hitelek elbírálása a hitelezési üzletág különböző szintű vezetőinek hatáskörébe tartozik. Ez a döntési mechanizmus elsősorban azon bankoknál hordoz kockázatot, ahol a szubjektív mérlegelés lehetősége nem megfelelően körülhatárolt. A hitelelbírálás és döntés a legtöbb banknál igen rövid időt vesz igénybe, a leggyorsabb bankok mindössze 15-20 perc, míg a leglassabbak is maximum 2-3 nap alatt elbírálják a hitelügyleteket. A gyors hitelelbírálás hátránya, hogy kevés időt ad az ügyféltől származó információk ellenőrzésére, emellett növeli a hibás döntések lehetőségét is. A gyors hiteldöntési folyamat miatti kockázatokat csak jól kidolgozott, szofisztikált scoring rendszer támogatása csökkentheti. A bankok válaszai alapján azonban megfelelő fejlettségű rendszerrel jelenleg még kevesen rendelkeznek.

A **hitelkártya** igénylések esetén a hitelkapacitás vizsgálat során a bankok meghatározzák az igényelhető hitelkeret mértéket, ami jellemzően az ügyfél által igazolt havi rendszeres (törlesztésekkel nem terhelt) jövedelmének a kétszerese. A bankok többségénél a hitelkártyáknál alkalmazott scoring rendszer alig, vagy egyáltalán nem különbözik a személyi hiteleknél alkalmazotttól. Az ügyfél jövedelmi helyzetének vizsgálata mellett a munkahely stabilitását, valamint az ügyfél banki előéletét vizsgálja a bankok többsége a scoring rendszerben. Nem minden banknál szerepel ugyanakkor vizsgálati szempontként a BAR státusz ellenőrzése, ami jelentős kockázat növelő tényezőt jelent. A bankok többsége a scoring eredményeként mindössze két kategóriába (hitelképes / nem hitelképes) sorolja az ügyfeleket. A döntéshozatali eljárásban a személyi hitelekhez hasonlóan a bankok többségénél nem érvényesül a „négy szem elve”, ugyanakkor a döntési hatáskörök összeghatárok szerinti megosztása azt mutatja, hogy a legalacsonyabb, hitelügyintézői hatáskörben alacsonyabb összegű hitelkeretek engedélyezésére van lehetőség, mint a személyi hitelek esetében.⁴⁰

A **folyószámla hitelek** esetében a bankok többsége nem építi be a megtakarítások, befektetések volumenére vonatkozó információt a scoring rendszerbe, pedig saját számlavezetett ügyfeleik esetén valószínű, hogy erre vonatkozó információk is rendelkezésre állnának. A bankok többsége a többi fogyasztási hitelkonstrukciónál alkalmazott szempontrendszert alkalmazza. A hitelbírálat a személyi vagy kártyahitelekhez viszonyítva hosszabb időt (1-2 napot) vesz igénybe.

A **gépjármű finanszírozók által használt scoring rendszerek** esetében több hiányosság is felfedezhető, egy vizsgált pénzügyi vállalkozás pedig nem is alkalmaz scoring rendszert. A hitelezési kockázatot növeli, hogy egyetlen finanszírozó sem tesz különbséget hitelbírálat szintjén a deviza és forint alapú konstrukciók között. Az ügyfél megtakarításainak volumenét egyetlen válaszadó sem vizsgálja, több finanszírozó esetében a BAR nyilvántartás sem része a hitelbírálat szempontrendszerének. A hitelbírálat rugalmas, jellemzően egy napon belül megtörténik, ami részben abból fakad, hogy az ügyletek többségének minősítése alacsony (asszisztensi) szinten történik. Információink szerint a hitelkérelmezők több mint 90%-a hitelhez is jut, mely a meglévő scoring módszerek színvonalával mellett inkább azt mutatja, hogy a finanszírozók a fokozódó versenyhelyzetben csak a legkiválóbb esetekben hajlandók az ügyfeleket visszautasítani.

X. Hitelfolyósítás

A kedvező hiteldöntés, illetve a folyósításhoz szükséges dokumentumok benyújtását követően a hitelt átutalással vagy készpénzben bocsátják az ügyfél rendelkezésére a szabad felhasználású jelzáloghitelek és személyi hitelek esetében. Az áru-, és folyószámla hitelek esetében a kedvező hiteldöntés az igénybevétel lehetőségét teremti meg.

⁴⁰ A 2003. végén a vizsgált bankoknál nyilvántartott engedélyezett hitelkeretek 61%-a 100 ezer forint alatti volt.

Kártyahitelek esetében a rendelkezésre bocsátott hitelkeretet az ügyfél általában kamatmentesen veheti igénybe, amennyiben a megszabott határidőig (általában a tárgyhavi zárlatot követő 7-11. nap) a teljes igénybe vett hiteltartozást visszafizeti. A kamatmentes periódus tehát egy egész hónapos elszámolási időszakot, majd egy havi zárlatot követő türelmi időszakot tartalmaz. A kamatmentes periódus bankonként változik, általában 40-51 napig terjed. A bankoktól kapott válaszok azt mutatják, hogy bankonként igen eltérő a türelmi időszak lejártával a teljes kihasznált hitelkeretet visszafizető, vagyis a hitelkeretet kamatmentesen igénybe vevő ügyfelek aránya. A bankok tapasztalatai azt mutatják, hogy az ügyfelek csak a kártyaigénylést követő kezdeti néhány hónapban ügyelnek arra, hogy ne csak a minimum összeget, hanem lehetőleg a teljes összeget törlesszék a kamatmentes periódus lejártával. Ezt követően azonban csak a minimum összeget fizetik meg, és vállalják a magas hitelkamatok fizetését.

A türelmi időszak lejártakor, az igénybe vett hitel egy meghatározott részét kötelező visszafizetni. Ezt a bankok többsége az igénybe vett hitelösszeg százalékában, vagy fix összegben határozza meg. A vissza nem fizetett hitelösszeg után a hitelkeret igénybevételének napjától visszamenőleg számított, havi 2-3% ügyleti kamat felszámítására kerül sor. Amennyiben az ügyfél a minimum meghatározott összeget nem fizeti vissza, a tartozás kiegyenlítéséig a bank nem engedélyezi a hitelkeret további felhasználását. A hitelkártya használata során a bankok a kártyával történő vásárlást ösztönzik, melynek eléréséhez különböző módszereket alkalmaznak. A hitelkártyával történő vásárlás minden banknál költségmentes.

XI. Kockázatkezelés

A megvizsgált bankok gyakorlatában a hitelezési (ill. hitelengedélyezési), valamint a kockázatkezelési szakterület az ügyvezetés részére is eljuttatott közös beszámolóban értékeli a fogyasztási hitelportfolió régió és termékszintű állományi és kockázati helyzetét. Ebből a szempontból mindössze egy bank gyakorlata kifogásolható, amely a portfolió kockázati helyzetét évente csupán egy alkalommal, az éves üzleti tervek elfogadása és kiértékelése során végzi el. Véleményünk szerint a fogyasztási hitelállomány elmúlt két éves időszakban megfigyelhető növekedési dinamikájára tekintettel a portfolió kockázati kitettségének pontos felmérése minden jelentősebb hitelállománnyal rendelkező bank esetében **havi gyakoriságú kontrollt** tenne szükségessé.

A gépjármű finanszírozást végző bankcsoportok esetében az üzletági kockázatok feltérképezését nagymértékben megnehezíti, hogy **a vizsgált bankcsoportok többsége nem rendelkezik a bank és a kapcsolódó pénzügyi vállalkozás közötti integrált kockázatkezelési és nyilvántartási rendszerrel.** Az üzletági kockázatok kezelése a vizsgált bankok többségénél a kapcsolódó finanszírozó pénzügyi vállalkozás feladata, mely önálló kockázatkezelési rendszerrel és szabályozási háttérrel rendelkezik. Az ügyféllimitekről és a portfolió minőség alakulásáról a bankok eltérő (1-3 havi) rendszerességgel tájékoztatást kapnak. A gépjármű finanszírozáshoz kapcsolódó kockázatok kezelése mindössze egy esetben képezi a bank feladatát.

A banki követelések minősítését, a céltartalék képzési folyamatot a PM rendeletben⁴¹ foglaltak alapján a bankok vezérigazgatói utasításban szabályozzák. A követelésminősítés, valamint ehhez kapcsolódóan az értékvesztések képzése havi ill. negyedéves gyakoriságú, amelynek során a hitelek késedelme (elmaradt törlesztő részletek száma) szolgál a minősítés alapjául. A szabad

⁴¹ 14/2001(III.9.) PM rendelet a kintlévőségek, befektetések, mérlegen kívüli tételek és a fedezetek minősítésének és értékelésének szempontjairól

felhasználású jelzáloghitelek esetében az ingatlanbiztosítékok felülvizsgálatára általában két évente kerül sor.

A bankok többsége hitelkockázat kezelési rendszereinek folyamatos fejlesztésére törekszik, melyek célja a fogyasztási hitelállomány folyamatos bővülése mellett a kockázati kitettség szinten tartása, illetve csökkentése. Ennek érdekében a bankok az alkalmazott scoring rendszer folyamatos modernizálását (behaviour scoring bevezetése), a statisztikai adatbázisok egységesítését, valamint a hitel elbírálási folyamat automatizáltságának növelését jelölték meg kívánatos fejlődési irányoknak.

Monitoring

A monitoring rendszer kialakításának keretei a kockázatkezelési szakterület bevonásával, annak javaslatai mentén kerülnek meghatározásra, a riportálási feladatok a hitelezési és kockázatkezelési területek között megosztásra kerülnek. A bankok gyakorlatában az egyes termékekhez rendelt kockázatkezelők felelősek a portfólió monitoringjáért, és ennek tapasztalatai alapján a hitelezési folyamat esetleges módosításáért. A monitoring tevékenység a fogyasztási hiteltermékek esetében jellemzően az adósok fizetési fegyelmének ellenőrzésében merül ki, **a szabad felhasználású jelzáloghitelek** esetében emellett a fedezetek meglétére, fizikai állapotának ellenőrzésére, a tulajdoni lapok rendszeres felülvizsgálatára, illetve az ingatlanok értékbecslésének felülvizsgálatára fókuszálnak. Az adósok fizetési fegyelmének vizsgálata az egyes hitelintézeteknél minimum negyedéves gyakorisággal történik a követelésminősítések törvényi előírása miatt.

A **személyi hitelek** esetében a monitoring a portfólió minőségi elemzésére összpontosul. A jelentős tételszám következtében a megfelelő számítástechnikai háttérrel rendelkező bankok előre meghatározott mutatószámok mentén havi rendszerességgel vizsgálják a portfólió változását, s csak a lényegesebb elmozdulások esetén végeznek ügyletszintű elemzéseket. Az ügyletek magas száma miatt a hitelezési kockázat érdemi mérséklésére csak abban az esetben van lehetőség, ha a portfólió szintű monitoring eljárások a fizetőképesség romlásának korai stádiumát is jelezni képesek, mivel a fedezet nélküli hitelek utólagos behajtási lehetőségei korlátosak. Tapasztalataink szerint csak néhány bank esetében képes a monitoring tevékenység ezen előrejelző funkciót betölteni, a hitelintézetek többségénél a monitoring lényegében a jogszabályban előírt, fizetési késedelem alapján történő minősítésre korlátozódik.

A **hitelkártya** konstrukció esetében a monitoring során a bankok elsődlegesen azt figyelik, hogy az ügyfél a bank által megállapított minimum összeget határidőben átutalja-e a fennálló tartozás törlesztésére. A bankok tapasztalatai azt mutatják, hogy az ügyfelek egy jelentős része azért mulasztja el kezdetben megfizetni esedékes tartozását, mert nincs teljes mértékben tisztában azzal, hogy ennél a konstrukciónál hogyan is kell fizetni. (Ez általában abból is fakad, hogy a kártyaértékesítést a co-branded partnereknél olyan ügyintézők végzik, akik nem tudják megfelelően elmagyarázni a konstrukció lényegét, vagy nem tájékoztatták megfelelően az ügyfeleket.) Az első személyes megkeresések, illetve a feltételek ismételt tisztázása során azonban az ügyfelek többsége rendben fizeti esedékes tartozását. A potenciális kockázatok feltérképezését gátolja, hogy a bankok döntő része a hitelkeret fennállása alatt nem ellenőrzi az adós jövedelmi helyzetének alakulását, sőt a hitelkártya érvényességének lejártakor (általában 1 év) sem végeznek új hitelbírálatot. Két kivétellel valamennyi bank gyakorlatában az előírt minimum összeg rendszeres megfizetése esetén a hitelkeret automatikusan megújításra kerül.

Az **áruhitelre** jellemző nagy tételszám, alacsony egyedi hitelösszeg és jellemzően rövid futamidő következtében a hiteldosszié szintű egyedi hitel monitoring elvégezhetetlen és nem is indokolt. A bankok által elvégzett monitoring a portfólióminőség ellenőrzésén túlmenően az

egyes bankok gyakorlatától függően kiterjed a különböző időben folyósított hitelek minőségbeli különbségére (Vintage elemzés), a marketingakciók portfolióra gyakorolt hatásának megfigyelésére, valamint az egyes kereskedelmi partnerek által képzett portfolió alakulására is. Az újonnan kihelyezett hitelállomány score-eloszlása alapján várható veszteségráták kiszámítását a vizsgált bankok közül mindössze egy végzi el. A monitoring a bankok gyakorlatában jellemzően havi gyakorisággal valósul meg, ennél intenzívebb, napi rendszerességgű ellenőrzéssel egy esetben találkoztunk.

A **folyószámla hitelkeretek** esetében a havi monitoring lényegében a portfolió minősítését és a hitelkeret túllépések figyelését jelenti. Az ügyfél fizetőképességének érdemi figyelését ugyanakkor a szerződésben vállalt havi befizetések ellenőrzése jelentené, ami az egyes bankoknál a nyilvántartási rendszerekhez kapcsolódó IT fejlettségének függvényében valósul meg.

A **gépjármű hitelezés** tekintetében a monitoring tevékenységeket jellemzően a finanszírozó maga látja el. Több pénzügyi vállalkozások esetében a monitoring az anyabank közreműködésével - annak rendszeres tájékoztatása mellett - történik. Jellemzően az üzleti területtől elkülönülő szervezeti egység végzi a monitoringot, de előfordul, hogy ez megegyezik az ügyletek elbírálásáért felelős szervezeti egységgel. A portfolió negyedéves gyakoriságú ellenőrzése valamennyi vizsgált piaci szereplő esetében megvalósul, a késedelembe esett ügyfelek esetében pedig heti riportok is készülnek.

Soft collection

A bank ügyviteli szabályozása tartalmazza a fizetési késedelem esetén felmerülő teendőket, melynek első lépcsőjét a „soft collection” keretében meghozandó intézkedések (felszólító levél kiküldése, telefonos megkeresés) jelentik. A tevékenység elsődleges célja figyelmeztetés az elmulasztott kötelezettségek teljesítésére, amely tudatosítja az ügyfélben, hogy a bank számon tartja ügyfele pontos fizetését. Az adósok értesítésére viszonylag gyorsan, a fizetési késedelem megállapítást követő 8-10. napon, 1000 Ft-ot meghaladó mértékű tartozás esetében kerül sor, melyet az egyedi bankok gyakorlatától függően a 15-25. napon újabb fizetési felszólítások, vagy személyes megkeresés követ. A gépjármű finanszírozást végző pénzügyi vállalkozások gyakorlatában a „soft collection” 8-15 napos késedelem esetében indul meg.

Átsorolás a work out terület hatáskörébe

A bankok által kidolgozott lakossági work out szabályzat tartalmazza azon kritériumokat, melyek alapján megtörténik a késedelmes hitel problémás kintlevőségekkel foglalkozó szervezeti egységhez történő átsorolása. A késedelmes ügyfelek kezelése a korai behajtás által az esedékességet követő türelmi idő után azonnal megkezdődik, ehhez egyedi döntésre nincs szükség, az átsorolás egységes irányelvek alapján történik a késedelmes napok száma, valamint a késedelem összege alapján. Ezen felül a bank kockázatának növekedését okozó bármely egyéb tényező eredményezheti az ügylet lakossági work out területre történő átsorolást.

Amennyiben az ügyféllel nem sikerül megállapodásra jutni a lejárt tartozás részletekben való megfizetésére vonatkozóan, a bank a hitelszerződést felmondja. Személyi biztosítékú és gépjármű hitelek esetén jellemzően 90 napot elérő, ingatlanfedezetű ügyleteknél 180 napot elérő tartozás esetén kerülnek felmondásra a hitelszerződések. Ezen túlmenően a bank kénytelen azonnali felmondási jogával élni az üzletszabályzatban részletezett egyéb esetekben (csalás, fedezet értékének jelentős csökkenése) is. A hitel felmondását követően a bank saját hatáskörben, vagy külső behajtó cégek bevonásával próbálja követelését érvényesíteni, melynek sikertelensége esetén a work out szakterület javaslatot készít a követelés leírására, vagy értékesítésére.

Ingatlanfedezettel rendelkező hitelek esetében a hitel felmondását követően a bank jogi lépéseket kezdeményez a fedezet kényszer értékesítésének megkezdése érdekében. Gépjármű hitelek esetében a finanszírozási szerződés felmondását követően a bank, vagy a pénzügyi vállalkozás a hitel fedezetéül szolgáló gépjármű birtokba vételét, majd értékesítési procedúráját indítja el. Amennyiben a befolyó vételár nem fedezi az adós kötelezettségeinek teljes hányadát, a banki jogi úton, vagy a követelése értékesítésével próbálja hitelezési veszteségét minimalizálni.

Az egyes hiteltermékek kapcsán kalkulált nemteljesítési valószínűségekre vonatkozó kérdéseinkre mindössze egy bank adott egyértelmű választ. A bank folyószámla hitelek esetében 6-8%, hitelkártyák esetében 3%, áru- és személyi hitelek esetében 6-7%, szabad felhasználású jelzáloghitelek körében 2%-os nemteljesítési valószínűséggel számol. Általánosságban ezen felül annyi állapítható meg, hogy egyrészt a fedezett hitelek esetében várt nemteljesítés valószínűsége jóval elmarad a fedezetlen konstrukciókhoz képest, másrészt a bank által felmondásra kerülő ügyletek esetében az utólagos megtérülés 10% alatt marad. A gépjárművek kényszerértékesítése kapcsán ezek sokszínűsége (a kategória, a típus és felszereltség, valamint a kor szerint igen széles skálán szóródnak) miatt a másodlagos piaci tapasztalatok igen széles skálán mozognak. Általánosságban elmondható, hogy a visszavett járművek értékesítéséből a kintlévőség 60-70%-a térül meg.

Irodalomjegyzék

14/2001(III.9.) PM rendelet a kintlévőségek, befektetések, mérlegen kívüli tételek és a fedezetek minősítésének és értékelésének szempontjairól

1996. évi CXII. Törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról

Árvai Zsófia-Dávid Zsuzsanna-Vincze Judit: Hitelinformációs rendszerek (Hitelintézeti szemle (2002/5)

Bankkártya hírlevelek www.bankkartya.hu (kiadja: Bankkártya Netinfo)

Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework (Basel Committee Publication No.107, 2004. június)

Fischer Éva-Sánta Livia: Bankcsoport-kockázat kezelése a magyar bankrendszerben (2003. május, belső anyag)

Keszy-Harmath Zoltánné: A fizetési kártya üzletág Magyarországon (2002-2004) MNB Pénzforgalmi, emissziószabályozási és- szervezési főosztály anyaga

Keszy-Harmath Zoltánné: Visszaélések a bankkártya üzletágban (2002-2004) MNB Pénzforgalmi, emissziószabályozási és- szervezési főosztály anyaga

Lopes, Paula: Credit card debt and default over the life-cycle (Discussion paper, London School of Economics, Financial Markets Group and ESRC Research Centre, 2003)

Magyar Csilla-Vincze Judit: Likviditási kockázat kezelés és piaci likviditás a magyar bankrendszerben (2002, november, belső anyag)

Móré Csaba-Nagy Márton. Verseny a bankpiacon (MNB Füzetek 2004/9)

Nagyné Vass Erzsébet: A lakossági bankszolgáltatások nemzetközi és hazai trendjei

Szalay György-Tóth Gyula: A lakásfinanszírozás gyakorlata, kapcsolódó kockázatok és azok kezelése a magyar bankrendszerben (2003. november, belső anyag)

Tájékoztató a nem banki pénzügyi közvetítők 2003. évi tevékenységéről

Gazdasági napi- és hetilapokban megjelent sajtóanyagok

Fogyasztási célú hitelezéssel foglalkozó bankok honlapjain az egyes termékekre vonatkozó tájékoztatók, Általános üzleti feltételek és kondíciós listák

Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete honlapján (www.pszaf.hu) található termékösszehasonlító táblák

Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete elnökének 3/2002. számú módszertan útmutatója a pénzügyi csoportok összevont alapú irányításáról és kockázatkezeléséről

Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete elnöknének 2/2000. számú ajánlása a hitelintézetek eszköz-forrás gazdálkodásáról és a piaci kockázatok kezeléséről

Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete Felügyeleti Tanácsának .../2004 számú módszertanu útmutatója a hitelintézetek kamatlábkkockázatának kezeléséről (tervezet)

Ábrák és táblázatok jegyzéke

1. ábra: A bankrendszer és pénzügyi vállalkozásaik fogyasztási hiteleinek alakulása	4
2. ábra: A bankrendszer és pénzügyi vállalkozásaik fogyasztási hitelportfóliójának termékösszetétele (2004.09.)	5
3. ábra: A bankrendszer és pénzügyi vállalkozásaik fogyasztási hitelportfóliójának denominációs összetétele	5
4. ábra: Az átlagos fogyasztási hitelkamat összetételének, valamint a kockázati felár és a referencia hozam alakulása 2000. január és 2004. augusztusa között.....	9
5. ábra: A fogyasztási hitelezés folyamatábrája	23
1. Táblázat: A hitelintézeti rendszer és pénzügyi vállalkozások háztartási kihelyezéseinek alakulása	3
2. Táblázat: A vizsgált fogyasztási hiteltípusok főbb jellemzői 2004. szeptemberében	6
3. Táblázat: A hitelportfólió megoszlása fizetési késedelem alapján	11
4. Táblázat: A fogyasztási hitelportfólió minősítési kategóriák szerinti megoszlása	12
5. Táblázat: A fogyasztási hitelállomány kor szerinti összetétele.....	13
6. Táblázat: A fogyasztási hitelállomány végső lejárat szerinti összetétele	13
7. Táblázat: A szabad felhasználású jelzáloghitel-állomány LTV-arány szerinti átlagos megoszlása	14
8. Táblázat: A hitelportfólió egyedi volumen szerinti megoszlása a folyósított hitelnagyság alapján	14
9. Táblázat: A banki fogyasztási hitelek és a banki háttérű pénzügyi vállalkozások gépjármű hiteleinek értékvesztéssel való fedezettsége.....	15